

Forfatter: Biehl, Charlotta Dorothea

Titel: Mit ubetydelige Levnets Løb

Citation: Biehl, Charlotta Dorothea: "Mit ubetydelige Levnets Løb", i Biehl, Charlotta Dorothea: *Mit ubetydelige Levnets Løb*, udg. af Marianne Alenius , Museum Tusculanum, 1986, s. 139. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-biehl01-shoot-idm139639966420560.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Mit ubetydelige Levnets Løb

Kommentar

Hvor intet andet er anført, henviser side- og linietællingen til originalmanuskriptet, som er fulgt linie for linie i udgaven. Kommentaren omfatter tre typer noter: sproglige ordforklaringer, personalhistoriske opklarende noter og alment kulturhistoriske realkommentarer.

De sproglige ordforklaringer bygger i det væsentlige på Ordbog over det danske Sprog, udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Kbh. 1919-1956 (forkortet til: ODS).

Udgangspunktet for de personalhistoriske noter er: a) Louis Bobés 1. udgave af »Mit ubetydelige Levnets Løb«, Kbh. 1909. Denne var forsynet med en kommentar, som var særdeles veldokumenteret, når det gjaldt personalhistoriske spørgsmål. Bobé's arbejde på dette område har jeg ikke set nogen grund til at gøre om (dog må hans personlige vurderinger stå for hans egen regning, som f.eks. når han finder, at Ch. D. Biehl ligner sin fader i frastødende udseende, noten til s. 1,21). Nedenfor citeres uddrag af disse noter ordret i anførelstegn med et vedføjet »(Bobé)«. b) Dansk Biografisk Leksikon (3. udgave). Hvis en person er optaget heri, er dette anført i noten under forkortelsen: DBL. c) Sv. Cedergreen Bechs bog »Brev fra Dorothea«, Kbh. 1975, som fortrinsvis indeholder et udvalg af Biehls historiske breve. Heri er mange af de samme personer, som er omtalt i selvbiografien, nævnt. Der henvises generelt til denne bog og dens navneregister. Konkrete henvisninger til dette værk angives ved forkortelsen: Sv.C.B. samt sidetal.

De almene realkommentarer er udarbejdet ud fra såvel alment håndbogsstof som nyfremdraget kildemateriale. En del henvisninger til artikler og monografier dels til videre læsning, dels til dokumentation er anført.

140

blev: blev til

Bulou: Johan Bülow, jfr. indledningen, »Johan og Dorothea«

1 3

saae min Broder... at Ligge: så, at min broder lå, så min broder ligge. Om broderen, Carl Biehl, se note til s. 39,9

5

President Brøer: »Hans Brøer blev 1705 Hoffurer, 1707 Mundskænk hos Prins Christian, 1711 Præsident i Borgretten« (en særlig domstol for hoffets betjente m. fl.) »og Slotsfoged paa Københavns Slot, d. 19. Febr. 1739; g. 13 Febr. 1710 m. Charlotte Dorothea Müller, d. 1. Maj 1746, Datter af Infanterikaptajn Arendt M. og Charlotte Amalie, f. v. Peperlow (Fra Arkiv og Museum II, 214). De havde Børnene: Frederik Ludvig, f. 1709 (se nedenfor); Carl, dbt. 28. Marts 1712, d. 15. Marts 1729; Sophie Hedevid, dbt. 16. Juli 1713 (C. D. Biehls Moder); Christian, dbt. 1. Marts 1715, d. 1767; Louise, dbt. 1. Sept. 1717, d. lille; Charlotte Amalie, dbt. 17. Febr. 1719, d. lille; Charlotte Amalie, dbt. 17. Febr. 1720, d. 1737.« (Bobé)

6

som: hvilket

13

Bekom: fik

18

vist: sikkert

19

skiønne: (begynde at) forstå

21

mine Forældre: »Christian Æmilius Biehl (Søn af Handelsmand, Vinhandler og Theskænker Claus Biehl og Margrethe Dorothea Jungvoss), f. 12. Sept. 1708, fra 1754 Sekretær ved det Kgl. Akademi samt Inspektør ved Charlottenborg Slot, d. 29. Marts 1777, gift 18. Jan 1730 med Sophie Hedevid Brøer (f. 15. Juli 1713, d. 13. Okt. 1762). Hans Portræt, malet af Pilo, findes endnu paa Akademiet, gengivet i E. F. S. Lund: Danske

malede Portræter, V, 19, og viser en Mand af usædvanlig Fedme i Ansigtet, hvilken Datteren synes at have arvet baade efter Faderen og Morfaderen. Hans Træk, der er ret frastødende, minder om Datterens. Biehl boede vistnok i den nordlige Fløjs Vestende ud mod Kongens Nytorv og Nyhavn, hvor der tidligere fandtes en særlig Indgang. Fra Vinduerne i Gaardens Hjørne kunde C. D. Biehl iagttage alle ind- og udpasserende (P. Johansen: Det Kgl. 141 Akademi for de skønne Kunster 1800-1904, Kbh. 1904, 409.)« (Bobé). C. Æ. Biehls portræt ses også gengivet i: Dansk Kunsthistorie, bind 3, udg. af Torben Holck Colding m.fl., fig. 3, Kbh. 1972, og hos Sv.C.B. s. 17.

25

kastet af mig: tabt (se: tæppet, dynen)

27

med Føye: med rette

2 20

i alle tilstødende Gienvordigheder: i al ind træffende modgang, i den modgang jeg har haft

21

Rix ort: Rigsort, mønt med værdi af 1/4 rigsdaler, 24 skilling

22

tiilig: tidligt

23

fyldestgiøre smaae Begierligheder: opfylde mindre behov

24

slihvurne: (eller slikvorne) slikne

24

naskende: (gnaskende, smaskende) lækkersultne

25

Brystbillede: portræt

27

Mand: »Manden« er Kong Christian VI. I perioden 1731-1746 blev han hvert år afbildet i profil på forsiden af 24-skillingsmønten (= rigsorten). Hverken tidligere eller senere findes denne mønt prydet med et portræt. Mønten udgik efter 1788. - Jfr. H.H. Schou, Danske og norske mønter 1448-1925, MI, Kbh. 1926.

28

Chatoll: 1) skab med skuffer og skriveklap 2) pengeskrin

37

Perryk: paryk

38

jntet mindre end: langt fra

38

karrig: nærig

43

opdagede: røbede

44

Ligning: lighed

3 5

som: hvilket

9

føre: raske

12

graae hærde: gråhåret

31

min ældste Oncle: Biehls morbroder, »Frederik Ludvig Brøer, dbt. 24. Nov. 1709, 1743 Sekretær i Poli- og Kommercekollegiet, 1746 Kancelliraad, 1771 Sekretær i Hof- og Stadsretten, d. 1781, g. 1. G. 21. 142 Maj 1743 m. Ingeborg Augusta Kreyer, d. 1744 (Datter af Justitsraad Lorentz K.); 2. G. 9. Nov. 1746 m. Charlotte Elisabeth Bøfecke, f. 1727, d. 1782 (Pershist. Tidsskr. 2. R. IV, 8)« (Bobé). Henvielsen til Pershist. T. bekræfter ikke noten, som dog muligvis er rigtig. S. 9 smsts. opregnes justitsråd L. Kreyers børn, men Ingeborg Augusta er ikke heriblandt. Biehl omtaler senere i skriftet en person som »min Oncle« (jfr. navneindex) uden nærmere bestemmelse af, hvilken onkel, det drejer sig om. Det er sandsynligt, at det er den samme ældste onkel som her. Hans ægteskab med tanten til »Frøken Bøfecke« (jfr. navneindex), som Biehl kendte godt p.g.a. deres fælles interesse for teateret, taler for, at Biehl har haft fortsat kontakt med netop denne onkel. Biehls moder fortælles s. 9 at holde hus for onkelen efter bedstemoderens død, og det er vel rimeligt på tidens præmisser at antage, at det var den ældste broder, der nød dette privilegium. Desuden kunne den frydefulde tone i fortællingen s. 9 typisk for Biehl være et »tak for sidst« til onkelen for hans her omtalte drillerier mod hende i barndommen.

33

Belees: være til grin

34

mange Daarligheder: mangel en tåbelighed, letsindighed, ubetænksomhed

35

rørte mig: påvirkede mig, gik mig på

39

Vittighed: forstand

43

Hauge: have

43

Vedhaugen: indhegnet gård til brænde (især ved slotte) - »Vedhaven laa nedenfor Proviantgaarden og Proviantbageriet helt ud til Havnen« (Bobé)

4 2

Dukke Tøy: dukketej, legetøj

3

Ziirligt: pynteligt, til pynt

6

jeg vendte mig ... til: jeg vænnede mig til, lærte

8

skident: usselt, ringe

10

kiendes: bemærkes 143

12

Holbergs Comedier, Peder Paars og Dannemarks Historie: Ludvig Holberg (1684-1754) har tydeligt været blandt Biehls store, litterære forbilleder. Han er en af de meget få danske forfattere, hun nævner, og hendes omtale er ubetinget positiv. Fra ham overtager hun komediens maskenavne. Hun har dog aldrig forsøgt at efterligne ham i sin digtning, som hele tiden er direkte inspireret af samtidens udenlandske litteratur. Det har enten været de tre bind »Comoedier ... ved Hans Mickelsen« fra 1723-1725, Holbergs første komedieudgave, eller den udvidede 5-binds komedieudgave »Den danske Skueplads« fra 1731, Biehls bedstefader forærede hende omkring 1735. Senere, 1753-1754, blev enkelte komedier yderligere føjet til samlingen. »En sandfærdig ny Vise om Peder Paars« udkom 1719-1720. »Dannemarks Riges Historie« i tre bind udkom 1732-1735. Jfr. Carl S. Petersens udgave: »Ludvig Holbergs Samlede Skrifter«, bind I-XVIII, Kbh. 1913-1963, trykt i kronologisk rækkefølge.

13

mig: etisk dativ (overflødig)

14

forekomme: komme i forkøbet, hindre

15

vist: bestemt, skam

40

Informatorer: (privat-)lærere (jfr. s. 6,44: »Læremestere«).

43

uden Haab: (tilsyneladende) håbløst syg

5 5

Begravelse: gravsted

7

De har Føye til at troe: De har god grund til at mene

13

af: fra

14

rørte Slaget ham: fik han et slagtilfælde

14

til min ... Fortræd: til skade for mig

15

Betaget: frataget (d.v.s. han mistede mælet, kunne ikke tale)

19

Forliis: tab

27

Aftenen: eftermiddagen (ved tretiden, jfr. næste side)

27

for: før

31

Pladen: plade med den afdødes navn indgraveret, anbragt ovenpå kistelåget

33

vældende: fremvældende, strømmende 144

6 4

Condolationer: tilkendegivelser af medfølelse f. eks. i form af høflighedsbesøg ved dødsfald

5

mit Syn: synet af mig

7

Genie: (af latin: genius). I flg. folketroen i det antikke Rom en art personlig skytsånd, der, som et andet jeg fulgte det enkelte individ fra fødsel til død og delte alle glæder og sorger. Ofte afbildet som en sørgeskikkelse på gravsten.

8

Staldmester Bulous Fader: »Hans Henrik v. Bülow (1733-89), Gehejmerraad, Kammerherre og Staldmester, var Søn af Engelke v. Bülow, f. 24. Jan. 1691, blev 1695 Fændrik i Livgarden til Fods, 1697 Sekondltnt., Kammerjunker, 1702 Major i Bataillonon Württemberg-Oels, afsk. 1710, 1721 Hofmarskal hos Prins Carl, 1729 hos Prinsesse Sophie Hedevig, 1730 Amtmand i Tryggevalde, Assessor i Højesteret. Om hans Død er indtegnet følgende Notits i Gunderslev Kirkebog: 1740, d. 18. Oct., begravet i Gundersløv Kirke Engelchen von Bülow, Ridder af Dannebrog, for hen Marschall ved sal. Prince Carls Hof og Amtmand ofver Tryggevalde Amt; var kommen fra Wemmeltoft (hvor han boede) for at besøge Ober Cammer-Herre Carl Adolph von Piessen paa Gundersløfholm, hvor hand blev syg d. 5. Oct.; d. 8. dito loed Sygdommen sig kiende, at det var Smaakopper, blev og samme Dag bereedt. Smaakopperne kom nok jo mere og mere ud, men til Bedring loed det sig icke tegne, og laae saaledis i al Stilhed og Taalmodighed, indtil det behagede Gud ved en sal. Død at bortkalde ham d. 15. Oct. om Afttenen Klocken omtrent 10, gammel omtrent 48 Aar. Hans Frue var imidlertid paa Vemmetoft, hvor og nogle af den salige Herris Børn paa samme Tid af Smaakopper vare sengeliggende.« (Bobé). Biehl omtaler staldmester Bülow flere gange i de »Historiske Breve«, altid med stor varme.

14

Vendningen: den (spidsfindigt drejede) anvendelse

14

frapperede: gjorde et pludseligt og stærkt indtryk på

16

stak i: gav sig til

17

ventelig: sandsynligvis

25

til Maade: tilpas 145

31

Lod sig til kiende: viste sig, kom frem

32

Ubillighed: uretfærdighed, urimelighed

7 4

vende mig i et Lagen: Meningen er sandsynligvis, at hun ville blive pisket til blods således, at hun måtte behandles som slemt tilredte sårpatienter, der mest skånsomt og hygiejnisk »vendes i lagener«, som forsigtigt rulles ind under dem. (Ses ikke bekræftet i ODS)

16

Overtøyet: det yderste lag stof, stoffet (modsat foret)

24

Rammen: syramme af træ, som stoffet kunne spændes fast på under arbejdet

29

Tralværks Seng: tremmeseng

30

tiilig: tidligt

34

Fod Gardinet: forhænget ved fodenden af sengen

43

Belovede: udlovede, varslede

46

Chatol: 1)skab med skuffer og skriveklap 2) pengeskrin

8 2

Peperlow: »Gustav Vilhelm Peperlow blev 1706 Kadet, 1711 Sekondltnt., 1714 Premierltnt., 1719 Kapltnt., 1735 Kommandørkaptajn, d. 1742, Søn af Johan Albrecht P., d. 1705, og Else Margrethe Bille (1668-1710) til Ourupgaard.« (Bobé)

3

feylede mig: var i vejen med mig

6

søge mig ud: udvælge

12

det Tydske Cancellie: Det tyske kancelli var under enevælden i Danmark en art regeringskollegium, hvis opgave var at varetage sager, der vedrørte Hertugdømmerne, samt i almindelighed den del af den statslige korrespondance, som førtes på tysk. Formelt var det en afdeling af Det danske Kancelli, men reelt fungerede det næsten selvstændigt.

12

Miles: Frederik Miles, ansat 1741 i Krigskancelliet, 1742-43 Auditør ved Landkadetkompagniet, herefter til 1747 Gehejmesekretær hos Hertugen af Württemberg-Oels, 1762 Auditør ved Husarregimentet, 1765 ved den kombinerede Livgarde, 1772 Regimentskvartermester ved møenske hvervede Inf. reg., Krigsraad, d. 10. Maj 1782.« (Bobé)

12

udlod sig dermed: udtalte sig om, ytrede sig om 146

18

som: hvilket

19

handlede med: behandlede

20

lagt: ligget

25

uudstaaelig: uudholdelig

30

imellem: indimellem, engang imellem

9 3

sin Moder sin Begiering: sin moders ønske

8

Nips: smykker, fine ting

9

Confirmations Dag: I 1736 (under den pietistiske Kong Christian VI's regering) indførtes i Danmark en tvungen konfirmationsordning, udarbejdet af Vajsenshusdirektør J. W. Schrøder og hofprædikant J. B. Bluhme. Konfirmationsforberedelsen var baseret på Erik Pontoppidans katekismus »Sandhed til Guds frygtighed« (1737). Konfirmanderne var normalt 14-15 år og måtte ikke være under 13. 1. søndag efter påske og søndag efter Mikkelsdag (29. september) var faste konfirmationsdage.

10

ventelig: sandsynligvis

16

Bekom: fik

18

Betydelig: betydningsfuld

19

tog ... til Raade: (normalt: til Raads) rådførte mig med

20

noksom: tilstrækkelig

22

et Rov for: et bytte for

25

Neglige: nattøj; »i dyb Neglige« betyder ofte: meget »let« påklædt

27

Besynderligt: særligt, dybt

29

Kiereste: ægtefælle, hustru; forlovede. Fra ca. midten af det 18. årh. bruges ordet sjældnere i betydningen »ægtefælle«. Biehls fortælling vedrører tidspunktet juni 1746. Hvis der her er tale om hendes ældste onkel (jfr. note til 3.31) - og hvis Biehl er nøjagtig med sin betegnelse - må det betyde »forlovede«, da onkelen dengang var forlovet med Charlotte Elisabeth Bøfecke, som han blev gift med 9. november samme år.

47

vidst: med sikkerhed, garanteret 147

10 9

glimrende: strålende (fra overfladen)

10

Riddere: rangspersoner

12

Berømmelser: ros, smiger

13

Begegnet: behandlet

19

havde overtraet: ikke havde rettet mig efter

31

forefaldt: fandt sted

35

Besyderlig: Bemærkelsesværdigt, interessant

36

forskaffede: skaffede, hjalp til at opnå

38

Betingede sig: stillede betingelserne for, udvirkede

39

Erfarenhed: erfaring

11 4

Sælskabs Søstre: veninder

13

Empfindt Lighed: ømfindtlighed, følsomhed

16

til Fals: til salg

17

Forretninger: sager

17

holdt ... op: forsinkede

18

Iudikier: »Elisabeth Lucie Kreyer, f. 8. Juni 1708 i Kbhvn., d. 1. Juni 1778 (Datter af Assessor i Højesteret, Justitsraad Lorentz Kreyer og Sara Sohl), g. 11. Juni 1731 m. Kommandørkaptajn Nicolai Peter Judicher, f. 21. Okt. 1705, d. 15. (18.) Marts 1748. - Fru Judicher byggede o. 1775 Skovlyst ved Gjelshus, som hun 1776 solgte til Skuespiller Adam Gottlob Gielstrup (Data efter Kisteplader i Holmens Kap. Hofmann: Fundationer VII. Skøde- og Panteprotk. i Landsark.)« (Bobé)

20

Tillæg: tilføjelse

26

Skabning: udseende

32

Begierlighed: lidenskab

40

skønne: erkende, forstå

43

Skyldighed: høflighedspligt

46

af mig selv: af min egen frie vilje, frivilligt 148

12 7

Bryde løs: få et raserianfald

8

forbinder: forpligter

9

empfindtligt: følsomt, sårbart

10

Creatur: skabning, væsen

12

naar Retten var aabenbare imod mig: når jeg åbenlyst havde uret

13

min antagne Satz: min antagelse, mit synspunkt

14

overtyde: overbevise

18

selv gjorde: selvgjorte, egne

19

spillede ... Mester: optrådte som herre

27

de Airs hun gav sig: den »vigtige« måde, hun optrådte på

33

det første: så snart som

33

Forhold: opførsel, holdning

38

have Føye: have god grund, være berettiget

41

Billighed: rimelighed, retfærdighed

7

elskværdig: indtagende, charmerende

13 7

Vivacité: livlighed

9

Agt: agtelse, hensyn, respekt

11

plat: klar, ren, fuldkommen

15

Ubillighed: urimelighed, uretfærdighed

21

som jeg satte i hans eget Behag: hvilket jeg lod være hans egen afgørelse

22

med det Vilkaar: på den betingelse

23

spilte: spildte

25

Ramshart: »Peder Ramshart, dbt. 1. Apr. 1723 i Holmens Kirke (Søn af en Premierltnt. i Søetaten), 1740 Kadet, 1746 Sekondltnt., permitteret Jan. 1748 paa en Rejse til Holland, 1752 Premierltnt., 1755 Kaptajnlntnt., d. 1. Aug. 1756. Han ægtede 1755 Maria Christiana Rothe (Mil. Enkekasse 1915).« (Bobé)

27

Moraliteten: moral

36

glemme sig selv: forglemme sig, tabe fatningen

40

Belagt: betegnet

40

Forhold: væremåde, opførsel

44

vist: ganske afgjort 149

14 2

interresserede ... til at: gjorde ... interesseret i at, vakte interesse hos ... for at 5 *Berømmelser*: ros, lovord

12

Blindlings: blindt

13

Forhold: opførsel, væremåde

17

forekommende: beleven, høflig, elskværdig

29

uvilkaarlig: som ikke er underlagt viljen, uforsætlig, utilsigtet, ufrivillig

41

Forstand: betydning

43

Begivenhed: sammenhæng

47

Provindserne: de udenfor hovedstaden liggende dele af Danmark

47

Tieneste: stilling

48

ventelig: sandsynligvis

15 11

Agt: agtelse, respekt, anerkendelse

14

Forhold: væsen, væremåde

24

Bemestrede sig: greb

26

Ubillighed: urimelighed

30

Ladet sig forstaae dermed for mig: gjort det helt klart for mig, talt rent ud med mig om det

32

Bide mig i Fingeren for: fortryde, ærgre mig over

34

naar: hvis

42

handle ... med: behandle

44

Capricer: nykker, griller

45

Daare Kiste Stræger: vanvittige idéer. Udtrykket er brugt nedsættende i en betydning svarende til »det er lige til den lukkede«. - Dårekisten var oprindeligt en tømret indhegning til indespærring af sindssyge. Da de første danske hospitaler kom frem i midten af 1700-tallet, var dårekisterne fast inventar. På Helsingør

hospital var der 6 i slutningen af århundredet. De var lavet af egetømmer og planker og indvendigt foret med brædder. Flere læger i samtiden tog afstand fra dem og gav direkte udtryk for, at raske, begavede mennesker ville kunne blive sindssyge af at opholde sig i dårekister. Jfr. A. Hjorth Rasmussens artikel »Lægedom« s. 230-232, trykt i: Axel Steensberg, *Dagligliv i 150 Danmark i det syttende og attende århundrede*, Kbh. 1971. Heri citeres følgende beskrivelse af kisterne: »De er hver for sig omtrent 4 kvadratalen i størrelse med et lidet aflangt udskåret hul, hvorigennem lidet lysning og frisk luft finder indgang. Desuden er indvendig anbragt en seng eller briks og et lidet lokum.«

16 3

overlydt: højlydt, højt og tydeligt

4

hans Kiols Forliis: tabet af præstekjolen. D.v.s.: han ville blive sat fra præstegerningen

12

Aaringer: år

17

Krig: Den østrigske Arvefølgekrig 1740-1748

20

hentydes: forklares som beroende på, udlægges som sigtende til, tilskrives

21

Bestaae med: være foreneligt med

24

foredrog ham alle de: foretrak ham fremfor alle dem

25

overtydet: overbevist

29

saae ... vidtløftig ud: havde lange udsigter

41

forbandt: forpligtede

46

giorde Convoluten: Før den maskinfremstillede konvolut kom i produktion (omkring midten af det 19. årh.) klarede man sig på anden måde, mest almindeligt ved forskellige, mere eller mindre kunstfærdige brevfoldningsmetoder. F.eks. kunne man, hvis brevets bagside var ubeskrevet, folde selve brevarket på langs, i tre dele: et midterparti og to lidt smallere sidefløje, bøjet ned, således at brevtæksten var »pakket ind«. Dernæst bukkedes de to ender ind mod midten, den ene stukket ind i eller lagt ovenpå den anden. Sammenføjnngen blev lukket med en oblat eller forsejlet med smeltet lak, der størknede og måtte »brydes« før læsningen af brevet. På den omstående, glatte side blev navn og adresse skrevet. Denne metode, der bl.a. havde den fordel at spare papir, minder om det moderne aerogram, der tilsvarende sparer vægt.

Bestod brevet af flere ark, kunne man tage et ekstra stykke blankt papir og pakke det udenom som omslag (jfr. den tyske glose for 151 konvolut »Briefumschlag«) efter samme foldemetode. Det er sandsynligvis den P.A. Heiberg tænker på, når han i 1830 skriver: »Jeg tog et Ark Papiir, og gjorde min Konvolut paa Fransk Maneer, uden Hjelp af Papirs-Sax« (citeret efter Ordbog over Det Danske Sprog s.v. Konvolut 3.). Ofte blev disse ikke så holdbare forsendelser overbragt ved private bude. Jfr. Biehls efterskrift på brevet til Bülow af 27. maj 1787, citeret i indledningen, »Johan og Dorothea«.

Til forsendelser, der skulle have en vis soliditet og befordres af postvæsenet, anvendtes hjemmegjorte omslag. Forstærkninger med korsbånd i ordets oprindelige betydning: bånd lagt på kryds om brevpakken, har muligvis været almindelige. H. C. Andersen skriver flere steder i sine dagbøger, at han sender noget »i

Korsbaand«. Flere breve - fra forskellige personer - kunne samles i samme pakke, »åbne«, som Biehl gør det her, eller for fortrolighedens skyld: forseglede. Disse konvolutter blev ofte »gjort« eller »slaaet om« af en anden end brevskriveren, jfr. følgende Heiberg-citat citeret sst., hvor ikke mindre end tre personer er involveret i afsendelsen af eet brev: »De skriver to Ord neden under hans Brev, saa skal jeg siden slaae en Konvolut derom«.

Biehl selv anvendte flere forskellige konvoluttyper til sine breve til Johan Bülow. Til breve, der skulle sendes over større afstande, brugte hun en »omslagskonvolut« på ca. 5x10 cm, se billede hos Sv.C.B. s. 295. Af denne konvoluts bagside (ikke vist på billedet) fremgår, at den er klippet til med saks, i facon som en moderne konvolut med fire trekantede flige foldet ind mod midten. Sine små billetlignende breve foldede hun derimod (uden anvendelse af egentlig konvolut), ofte flere gange lagt sammen, 2, 3 eller 4 (sidste gang på langs). I en periode sender hun dem af sted foldet som små trekanter, hvis længste side var ca. 5 cm. Sådanne personlige og kunstfærdige foldemetoder var sandsynligvis særlig anvendt af kvinder. Til forsegling anvendte hun mindst to stempler, et billedprydet med en stående kvindeskikkelse (muligvis gudinden Athene, muligvis Sandhedens Gudinde) og et andet med hendes yndlingsbogstav B (som Biehl og Bülow) 152 omgivet af en blomsterranke. Nu og da lod hun budet overbringe brevet til den elskede Johan sammen med varme kager.

I H. C. Andersen Album I-V, 1. Det store album s. 196, udgivet af Kåre Olsen, Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber, København 1980, er gengivet et brev fra Robert Schumann til H. C. Andersen, dateret 25. juli 1844, som meget tydeligt, såvel ved de synlige foldekanter på brevet som ved farvekontrasten mellem det udbredte arks inderside og yderside under forsendelsen, illustrerer den ovenfor beskrevne 3-delte foldemetode. Jeg takker forskningsbibliotekar i Håndskriftafdelingen på Det kgl. Bibliotek, Kirsten Weber, for samtaler om brevforsendelser i 1700-tallet.

17 7

de Franske Skuespill: Da teatret i København i 1748, efter 20 års pause, blev genåbnet, var en vigtig begivenhed Pierre de Launais' franske skuespiltrups optræden i årene 1748-1753, som Biehl her fortæller om. Foruden den faste stab på 4 mandlige og 3 kvindelige skuespillere var der bl. a. en balletmester og en danserinde. Suffløren Pierre Chevalier var samtidig boghandler og bogtrykker og udgav i løbet af det første år 31 skuespiltekster fra truppens repertoire, samlede under titlen: *Recueil de pièces choisies du nouveau Théâtre Français et Italien*. I st. f. Molière spillede nu Regnard og Destouches. Den følsomme komedies franske forfattere kom til at påvirke Biehl. Det var fra dette besøg hun hentede ideer til sine første egne komedier og til sin mangeårige oversættervirksomhed, som hun i øvrigt gør meget lidt ud af i selvbiografien. - Om den franske trups besøg i København, se Anne E. Jensen, *Studier over europæisk drama i Danmark 1722-1770*, Kbh. 1968, bind 1 s. 358-371 og s. 489-490.

10

pronunciationen: udtalen

11

en Grammaire og en Dictionnaire: en grammatik og en ordbog

19

Verba: (latin: ord), udsagnsord. Her sandsynligvis om ordbøjningerne, d.v.s. formlæren

20

Anviisning: vejledning

22

i en Periode: i en sætningskæde, indenfor et punktum 153

24

holdt: anså for

28

Felix Osten: »Frederik Felix v. der Osten (1709-62), den Gang Kaptajn i Livgarden til Fods, senest Oberst ved sjællandske nationale Inf. Reg. (L. Bobé: Efterladte Pap. fra den Reventlowske Familiekrede VII, 527).« (Bobé)

30

afhandlede ...en alvorlig Materie: diskuterede et alvorligt emne

32

slaae ... af Skoelen: overgå

40

sildig: sent

41

vist: bestemt

18 2

La paisanne parvenue: roman af Charles de Fieux Mouhy, skrevet i 1735 i inspiration fra Marivaux's samtidige moderoman: »Le paysan parvenu«, som man hidtil - sandsynligvis fejlagtigt - har ment, der var tale om.

4

udbudet: bedt ud, inviteret ud

5

for Kakkelovns Døren: foran kakkelovnsdøren

9

sadt og sydt: har siddet og syet

31

foretage mig: sætte mig for

39

Moltke: Lensgreve A.G. Moltke (1710-1792). M. var under hele Frederik V's regeringstid (1746-1766) meget nært knyttet til hoffet og fik som overhofmarskal en ganske særlig status som en art personlig ven og rådgiver for kongen. Både i politiske og kulturelle beslutninger var han en uomgængelig skikkelse. Efter kongens død blev M.'s magt indskrænket. Christian VII brød sig ikke om ham. M. blev straks afskediget uden pension fra sine vigtigste poster, men inden længe var han dog tilbage i en del af dem. Blandt hans funktioner under Frederik V var forvaltningen af »Partikulærkassen«, hoffets midler, som blandt andet anvendtes til støtte for kulturelle initiativer. Det er sandsynligvis i denne funktion Biehl tænker på ham s. 26,17. Se også noten til 37,12. - DBL

40

Ærgerniss: ærgrelse

41

accommoderede: tilpassede, ordnede, arrangerede

43

tillige med: samtidig med 154

44

Examen: undersøgelse, forhør

47

feylede: manglede

47

Lotte: Biehl har mange navne til sig selv i sine breve (jfr. Sv.C.B. s. 50ff), men dette bruger hun vist nok kun her, hvor det indgår i et indirekte citat af faderens ord. Muligvis er det hans »kælenavn« til hende.

19 15

Bandsat: forrykt, vanvittig

15

Fratser: narrestreger

16

Optøyer: indfald, gale streger

19

Svindso: tærende sygdom, lungetuberkulose

19

føde: give mad, forsørge

21

Underholdning: underhold, forsørgelse

22

empfindtlig: smertelig

22

ventelig: sandsynligvis, rimeligvis

23

i den Post: i den sag, på det punkt

26

Nips: smykker

26

Preziosa: kostbarheder, værdigenstande

29

det første: så snart som

31

det første: hvis nogensinde

36

Ellebracht: »Carl Henrik v. Ellebracht (Ellebrecht), f. 1730, 1749 Sekondltnt. i lollandske hvervede Inf. Reg., 1762 Fløj-adj. hos Kongen, 1766 Kapt. i Livgarden, 1768 Generaladjutant hos Kongen, 1773 Kommandør for 2. sjæll. nat. Bat., 1779 Oberstltnt., 1789 kar. Oberst, d. s. A. (J. C. W. Hirsch: Danske og norske Officerer 1648-1814, Kgl. Bibl.)« (Bobé)

38

gik ... an: gik løs, tog fat

20 9

Husvælelse: trøst

10

Begegne: behandle

14

Wolert: »Hans Friederich Wohlert, f. 29. Sept. 1703 i Kiel, 1739 Regimentsfeltskær ved Hestgarden, 1747 Hofkirurg (afgaaet 1767), i hvilken Stilling det faldt i hans Lod at foretage den yderst vanskelige 155 Operation paa Dronning Louise i hendes dødelige Sygdom (indeklemt Navlebrok i Svangerskab). Han nød stor Anseelse som Læge og Menneske. Død 18. Nov. 1779. Hans Data efter Livrentesocietetets Inskriptionsprot., C. D. Biehls Breve om Kong Christian VII, 185. Han var ikke ugift, som angivet i Biogr. lex. Ansøgning fra hans Enke Mette Christine Fabritius om Pension, dat. Slesvig 28. Febr. 1781 (Postkassen, pensioner Rentekammeret 1776-86). Han blev gift i Kbhvn. 1740, men da Nikolaj Kirkes Bøger er brændte, har man ikke tidligere kendt hendes Navn. Et Portræt af Wohlert ejes af Frk. Ida Rottbøll, hvis Bedstemoder var en Broderdatter af Wohlert.« (Bobé). - DBL (heri meddeles hans tid som hofkirurg at være 1746-1768. Desuden oplyses, at både moderen og barnet døde under den omtalte operation). Biehl beskriver den store operation i de historiske breve, jfr. Sv.C.B. s. 104-114 og bemærkningen s. 22

17

gaae paa Enrolleringen i Fyn: tage af sted til soldaterindskrivning på Fyn

18

skrev ham til: skrev til ham

20

om: efter

28

over alt: i det hele taget, overhovedet

40

Skabning: skikkelse

41

Betagen: frataget

44

Biet: ventet

44

gaaet: taget, rejst

21 4

Forfatning: situation

17

Forskieringen: forskæringen

21

Colique: stærke underlivssmerter, voldsom mavepine

21

trokken: trukket

25

forskrevet: foreskrevet, ordineret

37

Bakkelse: (mindre) bagværk

40

under den Forevendning: med den undskyldning, under foregivende af

22 7

skiøttede om: brød sig om

7

Beskeed: mening (om sagen) 156

8

Fratzer: narrestreger

9

jeg var allerfarligst: sandsynligvis en kontamination af to udtryk: 1) jeg var allermest syg og 2) min tilstand var allerfarligst (= allermest kritisk)

23

forbed: bed i mig

27

Triset: (Treset, egl. »tre syvere«) kortspil for tre personer, hvori vinderen har tre syvere

31

Høysalig Kongen: Den afdøde (= højsalige) Kong Frederik V (1723-1746-1766). I de »Historiske breve« har Biehl givet en detaljeret beskrivelse af kongens sygdomsforløb, som efter flere truende faser, endte med hans helbredelse. Dette tilskrives et psykologisk opsving i kongens selvtillid, som blev resultatet af en fortrolig samtale mellem kongen og hoflægen Wohlert (jfr. Sv.C.B. s. 130-136)

33

Laurvig: »Christian Conrad Greve Danneskjold-Laurvigen (1723-83), blev 1746 Kommandør, 1755 Kontreadmiral, 1758 Viceadmiral, 1767 Admiral, Overkrigssekretær og Deputeret i General-Krigskommissariatet, afsk. 1770 (18. Sept.) og levede derefter til sin Død paa sit Grevskab i Norge. Han blev 1743 gift med Dorothea Sophie v. Holstein. Hans glimrende Løbebane var ikke fortjent, og han efterlod sig et mindre hæderligt Eftermæle som en udsvævende Person og slet Husholder.« (Bobé). - DBL.

33

desoeuvrert: ledig, fri

34

Frøken Bøfecke: »Sara Maria Bøfecke, f. 1726, d. 1762, Datter af Landsdommer, Assessor i Hofretten Conrad B. og Magdalene Kreyer (hvis Søster var gift med C. D. Biehls Morbroder).« (Bobé). Man har ikke kendskab til nogen bevaret oversættelse ved S. M. Bøfecke (jfr. s. 23,44 og 24,2)

47

Risbrigts: »Vistnok Kommandør i Søetaten Volquard Riisbrigh (1719-91), g. m. Christiane Sophie f. Andresen, næppe Børge Riisbrigh (1731-1809), fra 1760 Dekan paa Klosteret [Sorø Akademi] og fra 1767 Professor i Logik og Metafysik ved Universitetet. Denne døde ugift.« (Bobé) 157

23 5

Sal: i et privat hjem (i byen) en stor stue, som benyttedes ved festlige lejligheder. Ofte lå den på en anden etage end resten af værelserne.

9

Tingen: sagen, arrangementet

10

vist: utvivlsomt

32

Bornemann: »Vilhelm Bornemann (1731-1801), fra 1753 Avditør, 1763 Præsident i Inkvisitionskommissionen og Generalavditør, 1766 Viceraadmand i Kbhvn. og Meddirektør ved de danske Skuespil. 1771-72 var han Politidirektør, blev 1774 virkelig Generalavditør, senere Konferensraad. Han havde megen Interesse for Theatret og oversatte bl.a. Corneilles Polyeuctes Martyr paa danske Vers (Kbh. 1763)« (Bobé). - DBL.

37

Agt: respekt

42

Prosodien: den metriske rytme

42

Harmonien: klangen

45

lærede paa: øvede på

47

Forevendning: påskud

24 1

Overhæng: (besværlig) anmodning, plageri

2

Folie: baggrund

6

Destouches: »Philippe Néricault Destouches (1680-1754), fransk Lystspilforfatter, i den halvt komisk, halvt rørende Genre. Blandt hans mange Lystspil er bekendte Le philosophe marié (1727), Le glorieux (1732) og L'amour usé (1742).« (Bobé). 14 stykker af Destouches blev opført i København i Biehls tid. Heraf var to i hendes egen oversættelse: Det besynderlige Menneske og Landsby Poeten, som Biehl nævner s. 25,18. Jfr. Anne E. Jensen, op. cit. (noten til s. 17,7), forfatter- og komponistregistrant, bind 2, s. 79.

7

Decence: ærbarhed, anstændighed

10

Finesser: stilistiske pointer

11

Genie: genius, ånd (sammenlign noten til s. 6,7)

15

stridig: stridende

16

overhængt ... om: plaget med anmodninger om 158

18

vist: afgjort

23

Genie: ånd, åndfuldhed, talent (således også 1. 29)

24

ventelig: formentlig, formodentlig, rimeligvis

26

traf ... ind: indtraf, gik i opfyldelse

31

skyndte mig ... til: tilskyndede mig

33

forestillede mig: gjorde mig (indtrængende) opmærksom på, forsøgte at overbevise mig om

39

bar: bærer, nærer, har

42

Græsset: »Jean Baptiste Louis Gresset (1709-77), fransk Digter, særlig bekendt ved sit satiriske Digt »Vert-Vert« (1734) og Komedien »Le méchant« (1747).« (Bobé). Stykket blev opført på fransk af den transke hoftrup (jfr. noten til s. 17,7) i 1769. Biehl oversatte komedien i 1777 under titlen »Sammensyeren eller Det slette Gemyt«. Denne blev hverken opført eller trykt.

43

som: hvilket

46

Hypocondrie: (egentlig: (lidelse) under brystbensbrusken, hvis det oversættes fra det græske (pathe) hypocondria. Herfra en medicinsk betegnelse for:) underlivssygdom

47

Brugte: (nl.:) aflægemidler

50

vinde over: nå, gå hen over

25 3

Staal Curen: jernkur, som bl.a. bruges mod blodmangel

10

rørende: bevægende

10

Materie: emne

13

var forgaaet mig: var forsvundet (for mig); d.v.s.: jeg havde mistet (nl.: skrivelysten)

15

L'Homme Singulier: »»Det besynderlige Menneske«, opførtes første Gang 18. Juni 1762 (Overskou II, 268)« (Bobé). Biehls upublicerede oversættelse findes i håndskrift på Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. 696 VIII oktavformat). Håndskriftet er ikke skrevet af Biehl selv. Det rummer flere andre komedier ved andre oversættere og forfattere. Biehls oversættelse er anonym. En trykt udgave (også anonym) kom i 159 Suespil til Brug for den danske Skueplads VI, 1780, s. 183-340 under titlen »Det sære Menneske«.

15

Kiol: dragt; her billedligt for: version, modstykke

18

Poete Campagnard: »»Landsbypoeten«, blev først spillet 13. Okt. 1762.« (Bobé). Findes i ovennævnte håndskrift (note til 25,15). En anonym, trykt udgave kom i 1780, s. 341-388 i smsts. nævnte skuespilsamling.

22

Inflamations Feber: betændelsesfeber

31

Aareladen, Igler og Lavements: disse tre forsøgsmetoder til at »tømme« kroppen for sygdom, var endnu på denne tid anerkendte lægemidler

38

Forestillinger: (indtrængende) henstillinger, indvendinger

43

ingen offendtlige Stæder kunde komme paa: Hvor lang tid, der her er tale om, er usikkert. Muligvis gælder det hele den ifølge »Reglement ... om Sørgedragt ... af 14 April 1752« påbudte sørgetid på 6 måneder ved en ægtefælles død. Eventuelt er det kun en del af perioden, som var opdelt i 1) 3 måneder i »dybeste Sorg«, 2) 2 måneders »dyb Sorg« og 3) 1 måneds »halv Sorg«.

26 2

Luxdorph: »Bolle Willum Luxdorph, f. 1716, blev 1744 Assessor i Højesteret, 1749 Generalprokurør, 1773 Deputeret i Kancelliet. Ved sin fremragende sociale Stilling, sin mangesidige Viden og varme Kærlighed til Videnskaben udøvede han i lang Tid en stor Indflydelse som litterær Smagsdommer. Hans eget Forfatterskab spiller ikke nogen stor Rolle.« (Bobé). Død i Kbh. 1788. Luxdorps dagbøger blev udgivet af Eiler Nystrøm 1915-1930, bind I-II. - DBL. 3 *Bartholin*: »Gaspar Christoffer Bartholin (1700-65), Justitiarius i Højesteret, Konferensraad.« (Bobé)

14

Reverdil: »Elie Salomon François R. (1732-1808), Schweitzer af Fødsel, først Lærer i Fransk og Matematik ved Kunstakademiet, fra 1760 Lærer hos Kronprins Christian, fra 1766 Kongens Forelæser og Kabinetssekretær, afsk. Okt. 1767, atter indkaldt 1771 for at være Kongen til Selskab, forlod Landet ved Struensees Fald. Hans 160 Memoirer er en vigtig Kilde til Tidsperiodens Historie.« (Bobé). Omtalt af Biehl, Historisk Tidsskrift 3. rk. IV, 1865-66 s. 343-45 og 362-69. -DBL. Jfr. Sv.C.B. navnerregisteret.

4

breve fra Biehl til Reverdil (skrevet d. 22. nov. 1767, d. 24. nov. 1767 og d. 3. aug. 1771. 1 er udateret) findes på Bibl. publ. i Genève, Collection Roger-Reverdil 719 (jfr. Lauritz Nielsen: Registrant over Breve fra og til danske i udenlandske Biblioteker, Kbh. 1934, s. 24). 14 *Soliman den Anden*: »Soliman den Anden, Comoedie udi 3 Acter. Oversat af det Franske efter Herr Favarts Soliman Second, Sorøe 1763. Den anonyme Forfatter af Fortalen meddeler i samme, at »Oversættelsen er af et Fruentimmer«. Stykket gik i G. D. Biehls Oversættelse første Gang over Scenen 8. Okt. 1770 til Musik af Sarti, i hvilket Caroline Halle (Walter) som Roxelane gjorde stor Lykke (Overskou II, 440). 1776, 16. April, genoptoges den paa Repertoiret, i Følge Plakaten »med Arier og Chor, componerede af Hr. Seeretair Walter.« Soliman spilledes da af Rose, Roxelane af Mad. Walter; 30. Dec. s. A. opførtes den atter med Musik af Sarti.« (Bobé). Stykket er optrykt i Syngespil for den danske Skueplads, I, 1776.

17

Moltke: jfr. noten til s. 18,39 slutningen

18

Gesner: »Salomon Gessner (1730-88) fra Ziirich, Idyldigter; hans Epos »Der Tod Abels« udkom 1758.« (Bobé). Den danske oversættelse udkom i København 1764 anonymt. Den tillagdes dog allerede i 1793 Biehl af H. J. Birch (s. 198, jfr. bibliografi), som gennem Biehls broder havde adgang til hendes efterladte papirer.

19

Philibert: »Claude Philibert (1711-84), fra Genf, Boghandler, boende paa Kongens Nytorv, en intelligent

og foretagsom Mand, fra hvis Forlag der udgik et betydeligt Antal typografisk smukt udstyrede Værker (D. L. Clément: Notice sur TEglise réformée française de Copenhague, 1870, 53).« (Bobé). - DBL (heri opgives hans fødselsår som 1709 og ankomsten til Kbh. til 1755). Philibert tog flere gange forgæves initiativ til oprettelsen af et offentligt bibliotek - mest konkret var hans forslag fra 1770 om oprettelsen af et »Bibliotheca 161 Publica Civitatis Hafniensis«. Dette sted hos Biehl tyder på, at Philibert måske alligevel har haft en lånevirkosomhed i gang, også udover den nærmeste kreds af private venner.

27

Bornemanns ... Kone: »B. blev 1762 gift med Thalia Storm (d. 1799), Datter af Toldskriver Anker S.« (Bobé)

28

Bleve kiendte: (nl.: med hinanden), lærte hinanden at kende

29

overtyde: overbevise

31

fortrød ... paa: blev ærgerlig over

34

Bøttger: Elisabeth Cathrine (eller Caroline) Amalie Rose, f. Bøttger (1738-1793). Skuespiller. Gift 1779 med kollegaen Christopher Pauli Rose. Før hun blev gift oversatte hun tre komedier (og skrev fortale til Colardeau's »Caliste«, se næste note) fra hhv. fransk og tysk. En enkelt original komedie fra hendes hånd er kendt: »Clarisse eller den forreiste Frøken«, Kbh. 1772. Jfr. A. Aumont og E. Collin, Det danske Nationalteater 1748-1889, bind 1, Kbh. 1896, s. 59, og Ehrencron-Müllers forfatterleksikon.

35

Colardeaus Caliste: Charles-Pierre Colardeau, fransk dramatiker, levede fra 1732 til 1776. »Colardeaus »The fair penitent«, opførtes 20. Febr. 1764 (Overskou II, 329). Caliste. En Tragoedie i fem Acter. Oversat i danske vers af det Franske Sprog, efter Hr. Colardeaus Original. Kbh. 1765. Fortale af C. E. A. Bøttger.« (Bobé)

35

ordentlig: sædvanlig, normal, regelmæssig

36

siden: da

44

trukket: trukket

44

Augustin: »Johan Samuel Augustin (1715-85), Holstener, studerede i Tyskland, blev 1750 ansat ved Krigskancelliet i Kbhvn., 1757 1. Sekretær, tillige astronomisk Forfatter, Medlem af Videnskabernes Selskab, 1785 Etatsraad.« (Bobé). - DBL.

47

Hielmstjerne: »Henrik Henriksen, f. 1715, blev 1736 cand. theol., 1738 Sekretær og 1750 Assessor i danske Kancelli, adlet 1747 med Navnet Hielmstjerne, 1776 Justitiarius i Højesteret, 1777 Gehejmerraad. Han er mest bekendt som Bogelsker.« (Bobé). 1742 sekretær i (og 1776 162 præsident for) Det kgl. danske Vidensk. Selskab (se næste note, slutningen). Død i Kbh. 1780. H.'s bogsamling, som er registreret i en trykt katalog, kom til Det kongelige Bibliotek i 1807. - DBL.

48

Videnskabers Selskab: »Selskabet til de Skønne og Nyttige Videnskabers Forfremmelse« stiftedes i 1759. Det var det første litterære selskab i Danmark. Det danske sprog skulle med det have et sted at udfolde sig smukt. I en skriftsene »Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber«, som udkom i 14 halvbind i

årene 1761 til 1783, kan man følge selskabets æstetiske politik. Manuskripter blev udvalgt til publikation udfra besvarelser af offentligt udskrevne prisopgaver. Målet var at fremelske den gode smag og kalde danske digtertilstande frem. Disse blev defineret som »Sophocler, Vergiler og Horazer«, hvad der viser, at man hentede sine forbilleder i den antikke litteraturs æstetik. Selskabets medlemmer var fra begyndelsen hentet fra fyrsteopdragerne omkring Bernsdorff (Luxdorff, Carstens og Cramer). Sorø-kredsen var kraftigt repræsenteret gennem hovedkraften Sneedorff. Selskabets anonyme og (be)dømmende medlemskreds bibragte det navn af »Det smagende Selskab« i den kulturelle offentlighed. D. 11. maj 1966 blev »Selskabet til de Skønne og Nyttige Videnskabers Forfremmelse« sammensluttet med »Det danske Akademi«. Se Johan Fjord Jensen, *Dansk litteraturhistorie 4, Patriotismens tid 1746-1807*, Kbh. 1983 s. 240-271 »Dannelseskulturen«, samt K. F. Plesner, »Det smagende Selskab«, Kbh. 1959. Det omtalte selskab er ikke det samme som det, der idag kendes under navnet »Videnskabernes Selskab«. Dette blev stiftet i 1742 under navnet: Det kongelige danske Videnskabernes Selskab. Jfr. Asger Lomholt, *Det kongelige danske Videnskabernes Selskab 1742-1942. Samlinger til Selskabets Historie 1-5*, Kbh. 1942-1973.

48

Sneedorff: »Jens Schielderup Sneedorff (1724-64), fra 1751 Prof. jur. et polit. i Sorø, Udgiver af »Den patriotiske Tilskuer« (1761-63). Jvfr. Efterl. Pap. fra den Reventlowske Kreds III, 101.« (Bobé). Sneedorff var medstifter af det ovenfor omtalte »Selsk. t. de skøn. og nytt. Vidensks Forfremmelse«. Som forfatter var han udpræget den 163 moraliserende folkeopdrager. I sin behandling af tidens mange borgerlige, moralske og politiske spørgsmål var han særdeles positiv overfor kvinder som brevskrivere. Biehl synes imidlertid kun at betragte ham negativt, som sin rival i tidens sprog- og stildebat. - DBL.

27 2

Thomas: »Antoine Leonard Thomas (1732-85), Historiograf ved de kgl. Bygninger under Ludvig XVI., skrev en Række for deres retoriske Kunst berømte Lovtaler, deriblandt Eloge de René Duguay Trouin, Paris 1761, paa dansk i Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber 1764, I, 2. St. 99 ff.« (Bobé) 4 *Bemærkelse*: betydning

15

Sully Lovtale: »Eloge de Maximilien de Béthune, duc de Sully, 1763. C. D. Biehls Oversættelse har Titlen: Lovtale over Maximilian de Béthune, Hertug af Sully. Oversat af det Franske. Kbh. 1764. Fortale, dat. Kbhvn. 12. Dec. 1764, undertegnet: Forlæggeren (d.e. Hofbogtrykker Nicolaus Møller).« (Bobé)

17

ryster tree Professorer af Ærmet: ryster tre professorer ud af ærmet, d.v.s. er ligeså lærd som tre professorer tilsammen

22

confererede: sammenholdt

25

Perioderne: sætningskæderne, sætningerne

28

Pund: evner

28

Jndbildning: fantasi

28 6

ufeylbar: ganske sikkert, uvilkårligt 13 *overtydende*: overbevisende

15

Gouverneurens: »Grev Conrad Vilhelm Ahlefeldt« (Bobé). 1707-1791. Ahlefeldt havde en meget svingende karriere i militæret, hvor han skiftevis blev tilsidesat og trukket frem i ledende stillinger. Fra 1763 til 1771 var han guvernør i København. Guvernørposten var en stilling, der nogenlunde svarede til det nuværende garnisonskommandanthverv. - DBL.

16

Confereret: sammenlignet (med originalen)

16

4 til 5 sens: dette må sandsynligvis betyde: ca. 4-5 164

20

Agt: agtelse, anerkendelse

31

Borgen: forsikring, garanti

42

Slutning: beslutning

47

Caracteer: type

29 2

Goldonis Kierlige Kone: Italieneren Carlo Goldoni (1707-1793) var dramatiker. I sit store forfatterskab arbejdede han på at reformere det italienske teater. I st. f. den traditionelle maskekomedie ønskede han karakterkomedien. Hans opgør kan sammenlignes med den franske Destouches' med Moliere og herhjemme med Biehls opgør med Holbergkomedien. »Den kærlige Kone« opførtes i København første Gang 10. Dec. 1760 (Overskou II, 240)« (Bobé)

3

en kierlig Mand: Biehls første komedie »Den kierlige Mand«, som blev hendes største succes, blev opført første gang d. 17. okt. 1764. Jfr. Overskou II, s. 325-329. G. A. Mai s. 76-126 og S. Dalager og A. M. Mai s. 103-105. Overskou, der sjældent udtaler sig positivt om Biehl, har bl. a. følgende kommentar til denne dramatiske dobbeldebüt: »I »Den kjærlige Mand«, hvormed Charlotte Dorothea Biehl, dengang 33 Aar gammel, begyndte sin kun altfor ivrige Virksomhed som dramatisk Forfatterinde, fik den danske Scene den første originale Comedie siden Holbergs Dage; men de bleve ingenlunde ved den kaldte tilbage ...« (s. 325).

4

Sats: (grund)sætning, mening, påstand

7

Iemfældighed: lempelighed, forsigtighed, mildhed

14

at min Latin var til Ende: at jeg ikke kunne gøre det bedre

15

faae til: have tilbage til, have tilovers til; eller: tilvejebringe, afstedkomme

27

Lod ham sige af: sendte afbud til ham, annullerede aftalen

29

Aftensang: eftermiddagsgudstjenesten

30

gemeenligen: i almindelighed

30 3

Knudens: handlingsknudens, komedieintrigens

8

Lære Klud: øvestykke, prøveklud 165

14

Avind: misundelse

20

Skalken: bedrageren, skælmen, filuren

23

Horn: »Frederik Horn, f. 1708, 1739 Højesteretsadvokat, 1750 Medlem af Theaterdirektionen, 1761 Politimester i Kbhvn., 1771 Justitiarius i Hof- og Stadsretten, Konferensraad, d. 1781. Han var tillige Forfatter og skrev Satirer efter Holbergs Forbillede.« (Bobé). Biehl skriver om ham og hans vanskelighed ved at holde sædeligheden i orden i Københavns fornemme og kongelige kredse (f.eks. ved fjernelsen af Madame Dysssel og bortførelsen af Jomfru Rose) i de »Historiske Breve«. Se Historisk Tidsskrift 3. rk. IV, 1865-66, især s. 243-46 og 281-84 eller Sv.C.B. s. 99-103 og 143-145. - DBL.

26

Cabaler: rænker, intriger

27

Billig: rimelig

30

Repetitionerne: (eller korrekt: Repetitionerne:) prøverne

35

miste: gå glip af

37

næste Gang: »»Den kærlige Mand« opførtes syv Gange i Træk med stort Bifald (Danske Mag. 5. R. V, 236. Lærde Tid. 1765, Nr. 1 ff. P. Hansen, Den danske Skueplads I, 259 ff.).« (Bobé)

41

Besynderlig: usædvanlig, særlig, påfaldende

43

Bierget der faaer en Muus: Den romerske lyriske digter Quintus Horatius Flaccus (= Horats) skrev i sit hexameterdigt om digtekunsten »Ars Poetica« fra ca. år 20 f.Kr.: »parturient montes - nascetur ridiculus mus«, v. 139 («Bjerget barsler - og føder en Mus til almindelig Latter«, Axel Juels oversættelse, 1945). Horats ironiserer over de digtere, der, sagt med et nyere udtryk, slår et større brød op, end de kan bage, ved at lave en for pompøs og pralende indledning, til at resten af digtet kan leve op til det. Biehl bruger det om den falsk opskruede forhåndsforventning, der gør den egentlige oplevelse til en skuffelse. Citatet var velkendt.

48

det første: så snart som

31 3

Post: sag

3

paa det: for at 166

11

Carstens: »Adolph Gotthard Carstens (1713-95) blev 1738 Sekretær i Tyske Kancelli, 1761 Etatsraad og 1768

Konferensraad. 1771 blev han Overprokurør for Hertugdømmet Slesvig og de kgl. tyske Provinser, 1780 Direktør i tyske Kancelli, 1772-77 var han Medlem af Theatervedsretten. Han er hæderlig bekendt som Embedsmand, Dyrker og Beskytter af Kunst og Videnskab og var tillige en ualmindelig tiltalende Personlighed.« (Bobé). - DBL.

13

lige for: lige overfor

13

holdt: anset for

27

jeg havde havt ...et over Løb om at: jeg var blevet plaget om at

32

Møllmann: »Bernhard Møllmann (1702-78), 1748 Bibliothekar ved det Kgl. Bibliothek, Holbergs Efterfølger som Professor i Historie og Geografi; uproduktiv som lærd og temmelig uduelig som Embedsmand« (Bobé). - DBL.

32

Imprimatur: (præsens konjunktiv af det latinske imprimere = lad det blive trykt) trykkeitilladelse

33

løj Manden for: løj overfor manden

37

Betoningerne: de forhold, der var blevet fremhævet

32 4

skiotter om: sætter pris på, værdsætter

4

under lukt Laag: under lukket låg, i hemmelighed

19

overtydet: overbevist

22

Haarkløveren »opførtes 16. Jan. 1764 (Overskou II, 329).« (Bobé). Jfr. G. A. Mai s. 127-139 og H. V. Lund, Et Jubilæum. Jakob Badens danske Grammatik, trykt i: Vor Ungdom, Kbh. 1885, s. 254-277 (især s. 258ff).

34

forarbeydet: udarbejdet

34

den listige Optrækkerske »gik første Gang 16. Okt. 1765 (Overskou II, 335).« (Bobé). Stykket blev genudgivet i 1984 (jfr. bibliografien). Se også G. A. Mai s. 127-139 og S. Dalager og A. M. Mai s. 106-110.

36

den forelskede Ven »opførtes 27. Okt. 1765.« (Bobé) Jfr. Overskou II, s. 335-336, G. A. Mai s. 140-151 og S. Dalager og A. M. Mai s. 105-106

37

den kierlige Daatter »blev givet 18. Jan. 1768 (Overskou II, 390fl).« (Bobé).

167

42

Axioma: grundsætning

43

fisler: sladrer

45

Biørnen i Fabelen: La Fontaine's Fabel 8. bog nr. 10: »L'Ours et L'Amateur des Jardins«. Fra denne fortælling stammer på dansk udtrykket »en bjørnetjeneste«.

33 1

spruddende: spruttende, knitrende

15

Træskov: »Michael Treschow, f. 1741, blev 1764 Cand. jur., 1771 Assessor i Højesteret, 1776-78 Medlem af Direktionen for det Kgl. Theater, 1784 Konferensraad, 1800 Amtmand i Roskilde Amt, adlet 1812, d. 1816, Forstander for det Kgl. Danske Selskab for Fædrenelandets Historie og Sprog. Hans Farbroder, hvis Bogauktion her omtales, var Præsten Gerhard Treschow (1703-65), Sognepræst ved Trinitatis Kirke, Forfatter af Værket »Danske Jubellærere« (1753).« (Bobé). - DBL.

17

Sententz: udtalelse

25

giøre ... stridige: frakende ... retten til

33

Skiønsomhed: dømmekraft, vurderingsevne

47

Catalogus: auktionskatalogen

34 5

Cabaler: rænker, anslag, intriger

6

Dækket: tæppet

11

Gouverneuren: Københavns guvernør (i 1765 C. V. Ahlefeldt), jfr. note til s. 28,15.

18

Stats Adjudanten: muligvis fejlagtigt for: Stadsadjudanten. En adjudant er en officer i tjeneste hos en overordnet i militæret, her hos guvernør Ahlefeldt.

19

arrete: anholde. - Ordet er en sideform til: arrestere. Begge er overtaget fra det franske: arreter. Formen er også anvendt i Biehls »Historiske Breve«, se brevet af 28. April 1784, Louis Bobé (udg.): Interiører fra Kong Christian VII's Hof, s. 133.

20

Hoved Vagten: bygning på Kgs. Nytorv lige i nærheden af teatret. Her holdt den vigtigste garnisonsvagt til.

26

Militair Etaten: de militære myndigheder 168

27

Skriveren: brevforfatteren

28

jeg kunde kun sendt: jeg kunne bare have sendt

34

Verificeret: nøjagtig og attesteret

34

under min Haand: under mit opsyn

40

det første: så snart som, hvis

42

Major Møller: »Sikkert Peter Georg Müller (f. 1702), 1759 Major i Artilleriet i Rendsborg, hvor han ved en Granatsprængning viste sin Snarraadighed og Styrke, var afgaaet ved Døden 1764. Havde i 2. Ægteskab 14 Børn, giftede sig 1762 3. Gang.« (Bobé)

43

Fielding: Svend Felding, kendt fra folkevisen, jfr. Sv. Grundtvig (udg.), Danmarks Gamle Folkeviser, I, 398-404, Kbh. 1853.

46

fyldestgiort: tilfredsstillet, imødekommet

47

kiendt mig ved: vedkend t mig

35 1

Saly: »Jacques François Joseph Saly (1717-76), Professor og Medlem af det kgl. Akademi i Paris, havde udført Ludvig XV.s Statue til sin Fødeby Valenciennes, da han 1753 indkaldtes til Kbhvn. for at modellere Kong Frederik V.s Rytterstatue, som Asiatisk Kompagni bekostede rejst paa Amalienborg. Han fik anvist Bolig paa Charlottenborg og blev 1754 Direktør for Kunstakademiet.« (Bobé). - DBL. Se videre Hjalmar Friis, Rytterstatuen af Frederik V paa Amalienborg, Kbh. 1921, (og i 1932 en udvidet version: J. Fr. J. Saly et la statue équestre de Frédéric V, trykt i Artes nr. 1 s. 191-288) og Udstillingskatalog fra Københavns Bymuseum 1976 ved John Erichsen og Emma Salling, Fyrste og Hest - Rytterstatuen på Amalienborg. Fra Saly's samtid er af Emma Salling samlet avisomtaler, udgivet af Københavns Bymuseum i 1976 under titlen: J. F. J. Saly i den københavnske presse, uddrag af Berlingske Tidende og Adresseavisen 1754-1774.

2

De Tresor de Dannemarck: d.v.s. Danmarks klenodie

3

Ambassadeur: »Fransk Ambassadør i Kbhvn. 1753-66 var Jean François Ogier (Hist. Arkiv 1879, I, 321-41).« (Bobé).

4

Varme: heftighed, hidsighed

16

de fremmede Officiere: »Tjeneren Henrich fortæller Pernille i »Den 169 forelskede Ven« (IV, 3), at hans Herre Hr. v. Pralendorfs Navn »var en Skræk og Rædsel for Fjenden, og alle Generalerne viste stor Agt for

ham«. »Dette fortrød de indfødte Officerer paa, at da de ikke torde vove sig til at komme ham nær, saa søgte de at sværte ham hjemme. De skrev her ind, at han havde forladt sine Folk og søgt at redde sig ved Flugten.« Herefter maa »fremmede« i Teksten være en Distraktionsfejl for »indfødte«.« (Bobé)

19

Hensigt: sigte, adresse

22

Marchall Broglie: »Victor François Hertug af Broglie, Marskal af Frankrig (1718-1804).« (Bobé)

26

overstrøgen: streget over

28

tienstagtige: (overdreven) tjenstvillig, hjælpsom

29

saa var ingen ... ikke skeedt: (dagligsprogs-)dobbeltnægtelse, som ikke gengives i det rigsdanske: så var ingen ... sket

44

Bies Fabel: »Jacob Christian Bie: Originale Danske Fabler I, Kbh. 1767, S. 80 ff. Den lærde Gaas.« (Bobé). Digtet er genoptrykt i M. Alenius, Brev til eftertiden (jfr. bibliografien). 47 *Forfatning*: (økonomiske) kår, situation

36 17

Suhm: Peter Frederik Suhm (1728-1798) var historiker og filolog. Fra barnsben læste han alt, hvad han fik fat i. Efter en boglig opdragelse kom han på universitetet i København, hvor han, som det forventedes af en ung adelsmand, der skulle gøre embedsmandskarriere, studerede jura. Hans egentlige interesse var dog den klassiske romerske litteratur, som han satte sig grundigt ind i, samtidig med at han fik træning i at læse og skrive latin. I denne periode var hans ambition -med Holberg som forbillede - at blive forfatter.

I 1751 tog han til Norge med det formål at gifte sig. En uge efter ankomsten til Trondhjem var han forlovet med en rig pige, 4 år yngre end ham selv, Karen Angell. Sammen fik de en søn, som de med stor sorg mistede, mens han var ung. Til trods for, at ægteskabet var et såkaldt »fornuftsægteskab«, var det vistnok lykkeligt. Suhm blev forpligtet til at blive i Norge i 14 år og brugte bl.a. denne tid til at arbejde for opretteisen af et norsk universitet, som dog først kunne etableres i beg. af 1800-tallet.

Da Suhm i 1765 kom tilbage til København, var han allerede kendt som en af tidens store humanister. Hans tilgiftede formue brugtes for en stor del til oprettelsen af et enormt privatbibliotek på ca. 100.000 bind, som han stillede til fri disposition for alle uanset alder, køn eller stand (Det kongelige Biblioteks samling var dengang forbeholdt en meget begrænset lånergruppe). Suhms egen forfattervirksomhed var meget omfattende og strakte sig over et bredt felt af emner. Hans livsværk var »Historie af Danmark« i 14 bind. Dette værk behandlede sammen med en række forberedende skrifter (i alt af et omfang på ca. 15.000 sider) Danmarks historie op til år 1400.

I sin ungdom interesserede Suhm sig meget for teater. Han oversatte nogle latinske komedier og skrev selv et drama, men Holberg fandt ham ikke tilstrækkelig talentfuld som kunstner. Da Suhm kort efter sin ankomst til København fra Norge opsøgte Charlotta Dorothea Biehl, kan man forestille sig, at de to virkelig har fundet stof til samtale »i hendes boghylde«. - DBL. Se også Christian Bruun, Peter Frederik Suhm, Kbh. 1898.

18

ingen: ikke engang

21

Agt: agtelse

26

Materie: emne

26

tre paa fjerde Tiime: tre kvarter ind på den fjerde time; d.v.s. godt 3 1/2 time; mere end tre timer, tre til fire timer

37

Beegnedede: behandlede

38

Hunde Dreng: karl, stik i rend dreng

40

modige: sørgmodige

41

Kone: Karen Angell, jfr. noten ovenfor til linie 17 samt Chr. Bruun, op.cit., s. 41-47

46

tordet: turdet

5

besynderlige: særegne, særlige

6

Ræder: »Vilhelm Ludvig v. Rheder (1703-82), Direktør i Generalpostamtet og Konferensraad (Fra Arkiv og Museum II, 213).« (Bobé) 171

7

i mellem stunder: nu og da

11

Statuen: »Frederik V.s Rytterstatue blev opstillet 16. Aug. 1768 (C. Bruun: Kjøbenhavn, III, 251 ff.).« (Bobé). Om dette sjældent smukke københavnske monument kan man videre se: Dansk Kunsthistorie bind 3 ved T. Holck Colding m.fl., Kbh. 1972, s. 63-66, Emma Salling, Om hesten på Amalienborg, trykt i: Antikvariske Studier 3, 1979, s. 161-175, I Henry d'Ursy Butty, Beskrivelse over Statuen til Hest, som det Asiatiske Compagnie har helliget til Kong Friderik den Femtes Ære, Kbh. 1774, kan man på illustrationer af hejseværker og andet maskineri følge den vanskelige opstillingen af statuen. Yderligere henvisninger i noten til s. 35,1 om Saly.

12

den gamle Moltke: se note til s. 18,39. M. var i 21 år præses i Det Asiatiske Kompagni (jfr. 1. 13). Også Kunstakademiet var han tilknyttet næsten fra dets første tid. Fra 1754 og indtil Christian VII afskedigede ham i december 1770, var han præses her. Han var en stor kunstkender, der også privat opbyggede en fin samling. I 1767 modtog han en guldmedalje fra Akademiet som tak for sin mangeårige støtte. Det er netop fra denne tid, fortællingen i 1. 45ff stammer. Kongeskiftet i 1766 indskrænkede hans magt, men det knækkede den ikke.

13

Det asiatiske Compagnie: »Det kongelige Octroyerede Danske Asiatiske Compagnie« (1732-1844) oprettedes 12. april 1732 med hovedsæde på Christianshavn. I sin første - og særdeles profitgivende - periode (1732-1772) havde det eneret på handelen øst for Kap Det gode Håb samt brugsretten over Tranquebar. Til Indien eksporteredes sølv, mens bomuldsstof, krydderier og salpeter importeredes. Den bedste handel var med Kina (Canton), hvor man købte te imod sølv. 90% af de opkøbte varer eksporteredes videre til det øvrige Europa. Foruden sin økonomiske betydning havde kompagniet stor kulturel betydning gennem importen af kinesisk kunst. - Jfr. Erik Gøbel, Danske oversøiske handelskompagnier i det 17. og 18. århundrede. En forskningsoversigt, trykt i: Fortid og Nutid, 28, 1979-80, s. 535-569, især ss. 545-552.

14

træde af: tage ind hos, gøre (midlertidigt) ophold hos 172

14

Gor: »For at støbe Statuen i Bronze indkaldtes 1757 Broncestøberen Pierre Gor (ib. 257).« (Bobé)

15

Det første: så snart som

17

rart: sjældent

17

Jndretning: arrangement

20

tiene: være til hjælp, støtte

28

Nielsen: »Georg Nielsen (1710-97) 1746 Pagehovmester, 1755 Lærer for Kronprins Christian, 1766 Kabinetssekretær og Kabinetskasserer hos Dronning Caroline Mathilde, samt Kasserer ved Chatolkassen og Bibliothekar ved det kgl. Haandbibliothek.« (Bobé). 1772 medlem af Teaterkommissionen og 1774 meddirektør ved Det kongelige Teater. - DBL.

32

stod ... vel an: behagede, forekom ... udmærket

39

Betog: fratog, forhindrede ... i

39

Fortrydelse: vrede, uvilje

43

flyede: gav

43

det første: så snart som

43

Kongen kom fra sin Reyse: Kong Christian VII var tiltrådt i 1766. Fra foråret 1768 til januar 1769 var han på en rejse til Tyskland, Holland, Belgien, England og Frankrig.

45

havde en Salon: Akademiets direktør, Saly (se ovenfor s. 35,1 med note), havde på et møde d. 4. januar 1769 i medlemsforsamlingen foreslået, at man skulle fejre kongens fødselsdag ved at arrangere en udstilling af medlemmernes arbejder, en såkaldt »salon« i fransk stil. Planen blev enstemmigt vedtaget og gennemført med stor succes. Den åbnedes på kongens fødselsdag, d. 29. januar, og varede 8 dage. D. 4. februar besøgte kongen den, og det må være dette besøg Biehl fortæller om i det følgende. - Se Torben Holck Colding, Cornelius Høyer, Kbh. 1961 s. 67-69, Dansk Kunsthistorie udg. af Torben Holck Colding m.fl., bind 3, Kbh. 1972, s. 69-71 og F. Meldahl og P. Johansen, Det kongelige Akademi for de skjønne Kunster 1700-1904, Kbh. 1904 s. 76-77.

173

38 3

Galleriet: (nl:) på Charlottenborg Slot. Jfr. Meldahl, op. cit. s. 108.

4

giorde mig noget af: regnede for noget særligt

18

Ansøgning: »C. D. Biehls Ansøgning om Pension er trykt i Pers.hist. Tidsskr. 5. R. VI, 97 f. Generalpostdirektionen indstillede Begæringen til Kongens Godtbefindende. Ved kgl. Resolution af 22. Apr. 1769 bevilgedes hende en aarlig Pension af 150 Rdlr., der dog først skulde tage sin Begyndelse, naar de allerede bevilgede Pensioner var naaede til Hævning.« (Bobé)

19

Pension: årlig økonomisk understøttelse

23

Forfatning: økonomiske kår

23

General Post Amtet: øverste ledelse (embedsmandskollegium) i Københavns postvæsen

28

foregaaende: stedfindende, (noget) som bliver foretaget

29

Reventlau: overkammerherre Ditlev Reventlow (1712-1783). Reventlow er bl.a. kendt for sin strenge opdragelse af kronprins Christian (den senere Christian VII), som han i 1755 blev hofmester og i 1763 overhofmester hos. Biehl nævner ham ofte i de »Historiske Breve«. Han blev i 1763 medlem af konseillet og fik i de følgende år en række administrative lederposter. Hans særlige opgave blev at gennemføre økonomiske nedskæringer og skattestramninger for at bringe orden i statsøkonomien. I 1766 blev han overkammerherre, i 1767 udnævnt til dansk greve, men i 1768 afskediget fra alle sine embeder. Efter korte genansættelser blev han under Struensee i 1770 igen afskediget og trak sig derefter tilbage til sine holstenske godser. - DBL. Se også note til s. 41,28.

31

Holmskiold: »Johan Theodor Holmskjold (1731-93), først Professor i Medicin og Naturhistorie i Sorø, senere Generalpostdirektør, Kabinetssekretær og Hofchef hos Enkedronning Juliane Marie, gehejmerraad. Som Botaniker er han fortjent ved sit Værk om Svampe.« (Bobé)

33

først og fremmest for nogen anden: frem for alle andre

35

Kræsenhed: kritiske holdning 174

35

Iulius Cæsars Kone: Der tænkes her på den romerske statsmand og hærfører, Gajus Julius Cæsar's (ca. 100 f.Kr. - 44 f.Kr.) anden hustru, Pompeia. Da hun blev mistænkt for at have haft et forhold til politikeren Glodius - fordi han i forelskelse havde forklædt sig som kvinde og sneget sig ind til hende ved en religiøs kvindefest for Bona Dea - lod Cæsar sig skille fra hende. Jfr. forfatteren Svetonius' (2. årh. e.Kr.) Cæsar-biografi »Divus Julius«, kap. 6. Da Cæsar ved en senere lejlighed blev indkaldt som vidne imod Clodius, nægtede han i retten ethvert kendskab til sagen, »og da han blev spurgt, hvorfor han da havde skilt sig fra sin hustru, svarede han: fordi jeg mener, at de der hører mig til lige så vel må være fri for mistanke som for brøde« (sammesteds kapitel 74. Dansk oversættelse ved A.B. Drachmann). Biehls drejede brug af denne ofte citerede passage er karakteristisk for hendes humor.

39

Bernstorff: statsmanden Johan Hartvig Ernst Bernstorffs (1712-1772) vigtigste periode i dansk politik var tiden fra 1751 til 1770, hvor han var leder af Det tyske Kancelli, en stilling der nærmest svarede til den nuværende udenrigsministerpost. Han førte her en freds- og neutralitetspolitik, som i mange sammenhænge var gavnlige for Danmark. Mindre held havde han som leder af Kommerciekollegiet, der tog sig af

handelsspørgsmål, hvor han, indtil han trak sig tilbage i 1767, førte en strengt merkantilistisk politik. I socialpolitiske sager var Bernstorff overvejende konservativ i sin holdning (en undtagelse er dog landbopolitikken). Ingen borgerlige embedsmænd blev udpeget af ham, der så det som en vigtig opgave at bevare fødselsadelens privilegier. Under Frederik V havde han, takket være sit meget gode forhold til A. G. Moltke (se index) meget stor indflydelse. Under Christian VII blev hans position rokket, dog forblev han længe den væsentligste bremse på Struensees magtovertagelse. I september 1770 blev han af Christian VII »fritaget« for næsten alle sine offentlige poster og søgte derefter omgående sin afsked fra de resterende. Det er dette »fald« Biehl beklager.

175

41

Digt over Frihed og Eyendom: »Et Prisdigt, optaget i de skønne Videnskabers Selskabs Skrifter, Kbh. 1772, 10. Stykke« (Bobé). Originalhåndskrift på Sanderumgaard.

42

Regning: fordel

46

urykkelig: urokkelig

46

Pilatus: Se Bibelen, Johannes Evangeliet kap. 19, 22.

39 2

Froekost: morgenmad

2

Kongens Hauge: Kongens Have eller Rosenborg Have er Københavns ældst bevarede haveanlæg. Den blev anlagt i 1606 af Christian IV, og dens hovedfunktion var at være en idyllisk lysthave til den kongelige sommerbolig, Rosenborg Slot, opført 1606-1639. Dertil var knyttet en blomsterhave og en læge- og krydderurtehhave. Fra 1649 stammer den første haveplan, der havde lysthuse, gange, bede, alleer, eksotiske planter, statuer, grotter m.m. 1721-1749 blev store dele af haven lagt om under J. C. Kriegers ledelse. 1723 var den blevet delvis åbnet for offentligheden, og fra 1746 var der adgang for »alle skikkelige Folk«. I 1771 åbnedes også den sidste del, »Parterrehaven«, (= den nuværende exercerplass) for offentligheden. I det oprindelige »Blå Lysthus«, som på Christian V's tid blev indrettet som eremitage-slot med en sindrig madelevator, der sørgede for traktement uden synlige tjenestefolk, indrettedes nu en restaurant. I dag kendes stedet som »Herkulespavillonen«, hvis søjlefacade skyldes arkitekt Harsdorff, som ombyggede eremitagen i 1773.

Muligvis var det herfra Biehl fik udskænket sin kaffe. Der var dog på flere steder i haven udskænkning fra telte, og der var andre lysthuse i haven, nærmere »Springvandet«, jfr. noten nedenfor. Et stik fra 1785 dediceret til Johan Bülow af kobberstikkeren Georg Christian Schule viser borgerne i fineste skrud på spadseretur i »Kavallergangen« foran Herkulespavillonen.

Om haven se Bering Liisberg: Rosenborg og Lysthusene i Kongens Have, Kbh. 1914, Trap: Danmark, 2,2, 1960 5. udg. s.789-792, Eiler 176 Nystrøm: Kongens Have, ... Et historisk rids, Kbh. 1938, G. Hartmann: Kongens Have, Kbh. 1971 (3. udg. 1976), Hakon Lund: De kongelige Lysthaver, København 1977, og H. Nyrop-Christensen, Den honnøret ambition, s. 164ff i Axel Steensberg, Dagligliv i Danmark i det syttende og attende århundrede, København 1971, bind 2.

2

temmelig: passende

5

ved Springvandet: På den nuværende exercerplass i Rosenborg Have var i 1700-tallet et meget kunstfærdigt anlæg af bede, gange og fontæner, der dækkede det meste af hjørnet mellem Slottet, Nørrevold og Gothersgade ned til »Kavallergangen«. Fra ca. 1730 findes en plan, der deler dette område i 16 blomsterfelter gennembrudt af 3x3 gange vinkelret på hinanden. Beplantningen i bedene dannede spinkle mønstre »pièces coupées«. I bedene ved midteraksen blomstrede Christian VI's og Sophie Magdalenes navnetræk. I fire af krydsfelterne mellem gangene lå fontæner bygget i 1703-1707. På denne udsøgte plet i Københavns hjerte ved et af springvandene kan Biehl tænkes at have indtaget sin morgenkaffe. Jfr. note til s.

39,2.

En anden - og måske den sandsynligste - mulighed var, at hun sad ved bassinet med »Drengen og Svanen«, dengang en sandstensfigur lavet af den franske billedhugger Louis-Augustin Le Clerc (1688-1771). Bassinet lå nord for »Kavallergangen« med god udsigt dertil. Le Clercs vandspyende svane blev »halshugget« ved natlige gadeoptøjer i begyndelsen af 1770'erne og i 1837 erstattet med den nuværende bronzefigur med samme motiv af H. E. Freund.

7

Anseende: udseende

9

min Broder: »Carl Biehl, f. 1732, blev 1757 Fændrik i holst. hvervede Inf. Reg., 1760 Sekondltnt. i Husarregimentet, 1767 Premierltnt., 1768 til sjæll. Inf. reg., 1783 Kompagnichef, afsk. 1785 med 300 Rdlr. Pension, 1801 Major og Kommandør for 7. Bat. af fyenske Landeværns Reg., afsk. 1808, d. 9. Aug. 1819, gift 1785 m. Christiane Sophie Hildermann, d. 24. Sept. 1801, 57 Aar gl., Datter af Justitsraad og Bogholder i Partikulærkontoret Stephan Gotfred Hildermann.« (Bobé). Biehl har tilsyneladende haft et udmærket forhold til sin broder. Efter faderens død boede de sammen i en lejlighed i nogle 177 år. I de private breve til Bülow, som han i øvrigt var i frimurerloge sammen med, omtaler hun ham flere gange og viser tydeligt omsorg for ham. Jfr. noten til s. 40,42 (slutningen) og 46,13.

18

Kiendskab: bekendtskab

19

8te original Komedier: De otte komedier udkom i en samlet udgave (2 bind) i København 1773. Nævnt i kronologisk rækkefølge var det: 1) 1764 Den kierlige Mand (se s. 29,2ff) 2) 1765 Haarkløveren (se s. 32,22) 3) 1765 Den forelskede Ven, eller Kiærlighed under Venskabs Navn (se s. 32,36) 4) 1765 Den listige Optrækkerske (se s. 32,34) 5) 1766 Tvistigheden, eller Gritique over den listige Optrækkerske 6) 1767 Den Ædelmodige 7) 1772 Den alt for lønlige Beiler 8) 1772 Den kierlige Datter (se s. 32,37). For teateret skrev hun desuden tre prologer, trykt samme sted 1) 1765 Melpomenes og Thaliæ Trætte 2) 1766 Den glædede Thalia 3) 1768 Den forvundne Angest, samt tre syngespil, trykt i Nye originale Skuespil, bind 2 og 3: 1) 1773 Silphen 2) 1774 Den prøvede Troskab (se s. 39,27) 3) 1774 Kierligheds-Brevene - og endelig en tragedie: 1775 Euphemia og en lang række oversættelser, som langt fra alle blev publicerede. I 1783 udkom »Den tavse Pige eller de ved Tavshed avlede Mistanker«, trykt i: Nye originale Skuespil, bind IV, anonymt. Stykket nævnes bl.a. af H.J. Birch (se bibliografien) i 1793 blandt Biehls originale værker (s. 200).

22

Skandskrifter: smædeskrifter

27

Den prøvede Troeskab: »Theaterplakat (i Udgiverens (Bobé's) Eje (nu i Det kgl. Bibl.)): Mandagen den 31. Jan. 1774 / aabnes igien / Den Kongelige Danske Skueplads / Ved Hans Kongelige Majestets Ankomst, / og i Anledning af / Høyst-Sammes Høytiidelige Fødsels-Dag / med / Den prøvede Troeskab, / Et Nyt Synge-Spil, i 3 Acter, af Jfr. Biehl, / hvortil Musiquen er sadt nye. / Personerne: / Wolder, Hr. Suhm. / Lene, Jfr. Halle. / Haldan, Hr. Schwartz. / Signe, Jfr. Morel. / Ulier, Hr. Lange. / Kuætter, Hr. Musted. / Herthe, Jfr. Winter. / En Skyts Engel, Hr. Urberg. / Elskovs Gud, lille Obel. /. - Med tilhørende Entreer / Componeret af Hr. Bark. - Jvfr. om Opførelsen Overskou III, 47.« (Bobé)

30

gik Bort: blev udeladt 178

31

Forestilling: henstilling

33

et Stykke: en ting

36

Billig: rimelig

37

Dronning Sophie Magdalene: (1700-1770). I 1721 blev hun, der dengang var prinsesse af Kulmbach-Bayreuth, gift med Christian VI, der regerede fra 1730-1746. I de »Historiske Breve« omtaler Biehl hende flere gange med utilsløret uvilje. Bl.a. dronningens postulerede glæde ved æstetiske værdigenstande kritiseres ofte. Kritikken er ikke alle steder sandfærdig, jfr. J.J.A. Worsaae, Et Par smaae Bidrag til Dronning Sophie Magdelens og Caroline Mathildes Historie, trykt i: Historisk Tidsskrift, 3. rk. 5. bind, Kbh. 1866-67, s. 456-476 (isærs. 457-468). Svært var det for Biehl at blive forbigået ved arvens uddeling i 1770.

38

Mad. du Tellie: »Mad. Mimi Dutillet, født Prin, gift med den franske Skuespiller Dutillet, blev engageret 1768 med 1000 Rdlr. Gage; hendes Mimik, Ynde og Elskværdighed skaffede hende under sit Ophold her (indtil 1783) Tilnavn af »den uforlignelige« (Overskou II, 384, 99; III, 267 ff.).« (Bobé)

39

Carniols Daase: dåse lavet af karneol (= rødlig halvædelsten)

44

Warnstedt: Hans Wilhelm v. Warnstedt (1743-1817) var i skiftende perioder hhv. officer, teaterdirektør og diplomat. Det er i hans tid som administrerende direktør ved Det kongelige Teater, Biehl og han havde deres hadske stridigheder, som inspirerede Biehl til novellen: Den falske Ven, jfr s. 40,18 med note. Mange ironiske bemærkninger fælder hun også over ham i sine private breve til Bülow (Sorø Akademi).

Warnstedts sans for orden og systematik i kombination med hans litterære interesser kvalificerede ham til lederstillingen ved teateret. Under hans ledelse blev scenens dagligdag disciplineret, og skuespillerne fik bedre uddannelse. Han så det som sin vigtigste opgave at støtte danske skuespil. Blandt samtidens danske forfattere satte han særlig pris på Johan Herman Wessel (som Biehl kun nævner en enkelt gang i M.U.L. s. 42,39), blandt de afdøde fik Holberg nu sin første 179 renæssance. Biehls komedier ville han til gengæld ikke spille. Sproget var ikke naturligt, mente han: »Tiraderne er for lange, og nuancerne i Karaktererne for faa« (citeret efter Robert Neiiendams artikel i DBL, s. 296 sp. 2). Det var ingen hemmelighed, at han var en kompliceret og bizar natur, »underfundig« kaldtes han i samtiden. Og netop for dette fik han Biehls foragt. Hun var som kvinde uden adgang til beslutningsprocesser evigt afhængig af sine arbejdsgiveres nåde og følgelig af at vide, hvor hun havde dem rent personligt.

48

io: faktisk, virkelig, rigtignok, skam

48

io: ikke

40 2

uliige: forskelligt

3

Daarlighed: tåbelighed (nemlig: at tro, at mænd, der viste opmærksomhed, var forelskede)

9

Forhold: holdning, opførsel

13

Forbindtlighed: høflighed, venlighed

15

forekomme: imødekomme

18

Don Varini: Don Varini er hovedpersonen i en af Biehls »Moralske Fortællinger«: »Den falske Ven, eller

Hertil og ikke længere«, trykt i bind II, s. 75-158. Det var en offentlig hemmelighed, som Biehl selv bekræfter (se s. 44, 35-39), at den usympatiske italiener Don Varini var identisk med teaterdirektør Warnstedt, mens hans svigtede ven var Biehl selv. Jfr. Bobé (s. 114): »Blandt samtidige, der i Don Varino« - Bobé og andre efter ham skriver fejlagtigt Varino i st.f. Varini (hos S. Dalager og A. M. Mai hedder han »Barini«, s. 112) -»... genkendte H. V. v. Warnstedt, kan nævnes Komponisten Poul Rasmussen (Pers. Tidsskr. 3 R. V, 65). At Ligheden var let at finde, skal det følgende vise. Warnstedts Fader, Kaptajn ved Bergenhuiske Regiment, var ganske forgældet og kom 1755 fra Norge til Kbhvn. for at søge Forfremmelse. En Morgenstund fandtes hans Lig drivende i Frederiksholms Kanal. Enken levede »i yderste Armod og Elendighed« i Stubbekøbing (Efterl. Pap. fra den Reventlowske Familiekrede IV. 286). Uden Tvivl var det Nærings Sorg, der drev ham i Døden, og 180 hans sørgelige Endeligt vakte megen Opsigt. Hos C. D. Biehl hedder det, at Don Varinos Fader, af tysk adelig Slægt, kom fra Recanati til Rom for i sine trængende Omstændigheder at søge en Befordring. »Den ulykkelige Mand blev en Morgen funden død i Tiberen, uden at man erfarede Aarsagen til denne Ulykke. Enken sad tilbage, hjælpeløs og forladt, med fire uopdragne og umyndige Børn«. Sønnen Don Varino vokser til, medens hans mange slette Egenskaber stadig udvikler sig. Han slutter Venskab med en Dreng paa 14-15 Aar, der spillede ypperligt Guitar. Forholdet drog »den skændige Fortrolighed efter sig, for hvilken der faldt Ild ned fra Himlen til at fortære Sodoma og Gomorra«. Beskyldningen mod Warnstedt for at være Homoseksualist er næppe greben ud af Luften, den findes hyppigt fremført i samtidiges Breve. Sig selv har C. D. Biehl skildret som Don Carlos. En videre Sammenligning mellem hendes Fortælling og min paa utrykt Materiale hvilende Biografi af Warnstedt i »Biografisk Lexikon« viser, hvor nær hun i sin Skildring har holdt sig op til Originalen. Selv hans Brevstil har hun karikeret.«

21

Ministre: diplomater

22

Delitala: »Kopier af Breve fra Delitala, daterede Escorial Nov. 1776, i hvilke han erklærer sig ude af Stand til at indfri de af ham i Kbhvn. til Ernst Schimmelmann udstedte Veksler (Arkivet paa Lindenborg). Chr. Stolberg kalder ham (Dec. 1775) »der pestiferirte Delitala« (Efterl. Pap. fra den Reventlowske Kreds VIII, 157). Biehl dedicerede sin oversættelse af Cervantes' Don Quixote til Delitala. Se også note til s. 43,23.

22

Metzburg: »Frantz Leopold Friherre von Metzburg (1746-89), fra 1774 Chargé d'affaires i Kbhvn., hvor han udgav en Oversættelse af Bianchis nedennævnte Værk, død som kejserlig Administrator af Konsulatet i Jassy.« (Bobé)

23

Bianchi: Italieneren abbed Isidoro Bianchi (1731-1808) var en intellektuel humanist, som efter en universitetskarriere i Italien, hvor han i 1760'erne var aktiv i debatkredsen omkring tidsskriftet »il Gaffe«, kom til Danmark som sekretær (»presseattaché«) for Prins Raffadeli, der opholdt sig her fra 1774 til 1776. Bianchi beskrev dansk kulturliv i 181 en række åbne rejsebrevne, der blev trykt i det norditalienske tidsskrift »Novelle Letterarie di Firenze«. I disse breve gav han udtryk for stor respekt for Charlotta Dorothea Biehls sproglige og litterære præstationer. Hun oversatte på rekordtid hans hovedværk »Om Lyksaligheden«, et politisk-moraliserende skrift. Tilsyneladende var hun blandt de første, som den danske stat officielt præsenterede de udenlandske gæster for - i hvert fald var hun den første, der gjorde indtryk på Bianchi. - Se M. Alenius, Abbed Isidoro Bianchi. En formidler i dansk-italiensk videnskab, trykt i: Man må studere - Festskrift til G. Torresin, Århus 1984, s. 11-23

31

Pladerne: pladerne til kobberstikkene

32

gyldendal: Gyldendals Forlag blev grundlagt af Søren Gyldendal (1742-1802). I 1770 (omtrent samtidig med at trykkefriheden blev indført), begyndte han som boghandler. 1772 grundlagde han sit forlag efter at have overtaget den Kannevorfeske Boghandel i Silkegade i København, hvor han havde arbejdet som student i et par år. 1787 flyttede forlaget til Klareboderne 3, hvor det stadig ligger. Om Biehls kontrakt med forlaget skriver Camillus Nyrop, Bidrag til Den danske Boghandels Historie, I-II, København 1870, bind 2 s. 84-85: »1776 (den 21 Juni) indgik han (nml. Gyldendal) Kontrakt med Charlotte Dorothea Biehl om hendes Oversættelse af Don Quixote. Førend hun henvendte sig til ham, havde hun, som den Tids Brug var, selv udstedt Subskriptionsindbydelse og fået 350 Subskribenter, og Sagen blev da ordnet således, at hun, for at forsyne disse 350, selv lod trykke et Oplag af 500 Exemplarer, hvoraf Gyldendal skulde have de tiloversblivende 150, at hun gav Gyldendal Tilladelse til at få 500 Exemplarer til hos Bogtrykkeren på egen Bekostning, og endeligt overlod ham Pladerne til de Bogen ledsagende Kobberstik. Alt imod hos ham at

oppebære 600 Rdlr., 150 Rdlr. hver Gang en af Værkets 4 Dele var færdigtrykt; hele Værket udgør næsten 87 Ark i oktav.«

32

Blive skadesløs: ikke lide tab

41

Berger: »Johan Just v. Berger (1723-91), Livmedikus, Konferensraad, se bl.a. Efterl. Pap. fra den Reventlowske Familiekreds III, 61 ff.« (Bobé). - DBL 182

42

Guldberg: Ove Høegh Guldberg (1731-1808) blev i 1764 indkaldt som lærer for arveprins Frederik, søn af Frederik V og hans anden dronning, Juliane Marie, fra sin stilling som professor i retorik ved Sorø Akademi. 1771 blev han prinsens kabinetssekretær. Fra 1772 (Struensees fald, som Guldberg ansås for at være »hjernen bagved«) til 1784 (Guldbergs eget fald) havde han som regeringsleder og personlig rådgiver for arveprinsen og enkedronningen næsten uindskrænket magt. Fra 1773 blev han f.eks. bestyrer af først Chatolkassen, senere også Partikulærkassen (kongens og hoffets personlige midler), i 1776 fik han titel af stats- og gehejmesekretær og flyttede ind i »Prinsens Palæ«. I statsadministrationen forvaltedes i denne periode stadig flere sager direkte gennem kabinettet (og altså udenom statsråd og kollegier). Guldberg var hovedperson i oprettelsen af en række handelskompagnier og fik herved kontrol over udenrigshandelens vigtigste poster. Da han i 1780 fik afskediget udenrigsministeren A. P. Bernstorff, og da lederen af Skatkammeret H. C. Schimmelmann i 1782 døde, kulminerede Guldbergs magt.

I foråret 1784 fik Christian VII's søn, kronprins Frederik adgang til optagelse i gehejmestatsrådet, de regerendes kreds. Kronprinsen benyttede omgående chancen til i en nøje planlagt sammensværgelse at vælte Guldberg, som måtte trække sig tilbage til en stilling som stiftsamtmænd i Århus, hvor han blev til sin død.

Charlotta Dorothea Biehl så med glæde på Guldbergs fald. Såvel hun som Bülow betragtede kronprins Frederik som retmæssig tronarving fremfor arveprinsen. Biehls personlige forhold til Guldberg var under hele hans magtperiode formelt korrekt, men fjendtligt, som det også skildres i såvel M.U.L. (s. 42-46) som i de private breve til Bülow (jfr. f.eks. en typisk bemærkning i et brev af 23. sept. 1783: »Med den Modbydelighed jeg har for af skrive G - g til, saa gjorde jeg det dog for min Broders Skyld ...«) og i det store »Historiske Brev«, »Regeringsforandringen den 14de April 1784«, udgivet af E. Holm og trykt i: Historisk Tidsskrift 3. Rk., 5. bd. 1866-1867, s. 281-455.

183

41 1

fortiener: tjener

7

skienket: skænket, foræret

8

Jeg er den eneste ...: Denne påstand (se også s. 39,19-22) er indtil 1976, da J. Mulvad (jfr. bibliografien) kunne dokumentere, at den var løgnagtig, blevet taget alvorligt. Til støtte for Mulvad skal her yderligere citeres en brevpassage fra Biehls hånd. I en omtale af det teaterstykke hun i 1779 fik afvist af teaterdirektør Warnstedt, skrev hun bl.a.: »Fra den Tiid, at jeg Bekom den grumme Dom har jeg aldrig dristet mig til at arbejde for *Theatret*, endskiønt jeg derved mistede min største Understøttelse.« (Brev i pakken til Johan Bülow i Sorø Akademis Bibliotek, dateret 10. april 1781).

17

Laurent: Pierre Laurent (1730-1807) var hofdansmester. Han blev i 1752 indkaldt fra Operaen i Paris. Han optrådte i Frederik Vs franske hoftrup, varetog dansen ved hoffet (bl.a. som lærer for Christian VII) og var første danselærer ved teatret. Ved Hofteatret oprettede han i 1771 den første danske balletskole. Han blev hovedkraften og inspirationen for flere dansergenerationer i de for kunsten så vigtige årtier efter pietismen. - D.B.L. Slotsforvalterstillingen ved Charlottenborg med den tilhørende embedsmandsbolig, som Laurent havde regnet med at fa, gik til miniaturemaleren Cornelius Høyer (jfr. note til s. 41,21) og boligen gik, som Biehl skriver, til arkitekt Harsdorff.

Louis Bobé har i sin note om Laurent (s. 111-112) en beskrivelse af bygningen samt en liste over de personer, der boede på Charlottenborg ved folketællingen i 1762. Sv.C.B. bringer s. 208 en samtidig tegning

af bygningen.

17

faaet exspectance paa: fået stillet i udsigt, fået løfte om

18

skiøttede ikke om: brød sig ikke om

18

Instrux: forholdsordre, anvisning om, hvorledes man i tjenstlige sager bør forholde sig

21

Høyer: Cornelius Høyer (1741-1804), hofminiaturemaler. Høyer blev medlem af Akademiet i 1769 få dage før Den første »Salon« eller udstilling, som han som akademimedlem kunne deltage i (jfr. s. 37,45 med note). Han var netop kommet hjem fra Paris og blev nu med ét 184 kendt. Han udstillede 11 arbejder. Fra 1768 til 1781 var han fast i København og gjorde en fornem karriere. Miniaturemalere kunne ikke blive professorer, men Høyer fik i 1776, samtidig med en udnævnelse til kancelliråd af 6. rangklasse, titel af professor.

Ved C. Æ. Biehls død i 1777 fik Høyer stillingen som sekretær ved Akademiet og beholdt den til 1804. Et miniatureportræt ved Augustin Ritt findes på Statens Museum for Kunst. Se Torben Holck Goldings disputats, »Cornelius Høyer«, Kbh. 1961, kap. 4.

Høyer malede det smukkeste portræt af Charlotta Dorothea Biehl vi har: en næsten cirkelrund miniature på elfenben, som i dag findes på Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg (Colding nr. 160). Høyer, der ligesom C.D. Biehl boede på Charlottenborg og må have kendt hende godt, har også lavet den eneste kendte satiriske tegning af hende. Denne findes på Sorø Akademis Bibliotek og viser Biehl i færd med at kastrere Holberg (Colding nr. 159). - DBL. Se også afsnittet om portrætter af Biehl.

21

Ober Hoff Marchallen: overhofmarchal var i 1777 Christian Frederik Greve Holstein, jfr. note til 43,30.

25

Marquis Mejorada: »Spansk Gesandt i 1777 var Pedro de Souza Marquis de Mejoradga.« (Bobé).

26

Blev ... vaer: blev opmærksom på

28

Palais: Dehns Palæ i Bredgade 54, opført under bygherren F. L. Dehn i begyndelsen af 1750erne og i 1766 overhændet til Ditlev Reventlow (jfr. s. 38,29), der udlejede det, mens han selv boede i Holsten. - Se Trap, Danmark, 5. udg., bind 4 (2.2), Kbh. 1960, s. 726.

31

Prinds Friderich: Arveprins Frederik (1753-1805), søn af kong Frederik V og hans anden dronning, Juliane Marie. Jfr. note til s. 42,21.

37

Struensee: greve Johann Friedrich Struensee (1757-1772) er en af danmarkshistoriens kendteste skikkelser. Han omtales kun dette sted i M.U.L. Til gengæld har Biehl i sine »historiske breve« (se L. Bobé, Interiører fra Christian VII's hof, s. 65-131, eller Sv.C.B. s. 217-302) beskrevet hans personlighed og utrolige rolle ved hoffet, fra han i 1768 blev ansat som rejselæge for kongen, til han blev fældet ved et kup i 185

1772

som dronning Caroline Mathildes elsker og kongens »geheimkabinetminister« (en aldrig før 1771 anvendt titel, der bl.a. gjorde kabinetsordrer udstedt i Struensees navn gyldige, hvis de blot bagefter blev godkendt af kongen). Ved kommissionsdomstolen blev han dømt til døden - og til at blive lagt på hjul og stejle - efter loven om majestætsforbrydelse. - D.B.L. og Sv. Cedergreen Bech, Struensee og hans tid, København 1972.

37

Morels Enke: »Gerhard Heinrich Mathias Moreli (1710-71), Maler, Kunsthandler og 1765 Kunstammerforvalter, boede paa Charlottenborg, gift med Marie Elisabeth Deroden (1707-72) fra Hamborg. « (Bobé). Hendes mand er optaget i DBL.

42

uhørt: uden lejlighed til at forsvare sig

47

overtydende: overbevisende

47

Jndføds Retten: Retten til statsborgerskab. Ordet bruges her om den lov af 15. januar 1776, som opstod i reaktion mod Struensees tyske regime i Danmark. Tanken med loven, som Guldberg og Schack Rathlou først og fremmest stod bag, var at sætte en stopper for, hvad der ikke helt med rette følte som en stigende tendens til at give landets høje embeder til udlændinge (tyskere). Kun efter særlige undtagelsesregler kunne ikke dansk-fødte herefter få indfødsret og dermed embeder i Danmark. Loven var utvetydigt rettet mod typer som A. P. Bernstorff. Se Danmarks Historie, bind 9 ved Sv. Cedergreen Bech, Kbh. 1977, s. 515-520, og Knud Prange, Indfødsretten, en analyse af embedsstandens og adelens nationale rekruttering før og under enevælden, trykt i: Personalhist. Tidsskr., 16. rk., 4. bind, 1976, s. 1-16.

48

Lands Barn: landsmand, indfødt

51

Caprioler: buksespring, krumspring

42 9

igienkaldte: tilbagekaldte

10

Overslaget: den foreløbige beregning

13

Kammeret: Rentekammeret. Fra 1680-1848 et kollegium, der forestod bestyrelsen af statens indtægter og udgifter

16

Godske Moltke: »Joachim Godske Greve Mokke (1746-1818), Søn af 186 A. G. Moltke, 1772 Dep. i Finanskollegiet og 1773 1. Dep. i Generaltoldkammeret, 1776 Chef for Finansadministrationen, 1781-84 Statsminister, 1813 Finansminister.« (Bobé). 1777 æresmedlem af Kunstakademiet, 1780 af Videnskabernes Selskab. - DBL. 18 *Harsdorff*. »Gaspar Frederik Harsdorff (1735-99), 1766 Professor ved Akademiet, 1770 kgl. Hofbygmester.« (Bobé). - DBL. Se Tove Clemmensens disputats: Møbler af N. H. Jardin, G. F. Harsdorff og J. C. Lillie og eksempler på deres interiørdekoration, Kbh. 1973. D. 6. - d. 29. september 1985 vistes på Kunstindustrimuseet i København en udstilling om Harsdorff. Hertil udarbejdede Esbjørn Hiort en katalog: Arkitekten C. F. Harsdorff 1735-1799

20

Vanziir: skamplet, ødelæggelse

21

Dronningen: Dronning Juliane Marie (1729-1796) var på dette tidspunkt enkedronning (kong Frederik V døde i 1766). Denne tyske dronning, som fulgte efter den populære engelske dronning Louise, der døde i 1751, blev aldrig populær hos Biehl. Efter af hun sammen med Guldberg havde været drivkraften i relegeringen af den sindssyge kong Christian VII.s dronning, Caroline Mathilde (1772), var Juliane Marie den mest indflydelsesrige blandt hoffets kvinder. Fra 1772 til statskuppet 1784 dannede hun sammen med sin søn, arveprins Frederik, og Guldberg en art selvbestaltet regering. - DBL.

23

betage: fratage

24

kunde forekommet det: kunne være kommet det i forkøbet

27

Equivalent: tilsvarende erstatning

29

Bredal: Niels Krog Bredal, født i Trondhjem 1732, død i København 1778. Forfatter og fra 1771 til 1772 Direktør for det Kgl. Theater. Fra ca. 1750 havde Bredal nogen succes som forfatter af operaer og mindre musikalske værker. Hans berømteste - og mest berygtede - værk var syngespillet »Tronfølgen i Sidon« fra 1771, som han skrev tekst til i samarbejde med den italienske komponist Giuseppe Sarti, der i 1770 var blevet ansat som leder af komediehuset. »Tronfølgen i Sidon« blev en kortvarig publikumssucces. Efter en nedgørende kritik 187 af stykket i 1771 skrev Bredal straks en modsatire, som bragte ham i den grad i modvind, at han måtte gå af som teaterdirektør. - DBL

30

Ligefuldt: ikke desto mindre, desuden

33

Sujet: emne, stof, tema

36

flyede: bragte, skaffede

39

Wessel: »J. H. Wessels uopførte fantastiske Komedie »Anno 7603« (1785), en Satire paa Kvindeemancipationen.« (Bobé).

Johan Herman Wessel (1742-1785) blev født i Norge og kom i 1761 til København for at studere sprog. Han tilegnede sig den klassiske, den romanske og den engelske litteratur og deltog lærd og vittigt i litteraturdebatten i København i 1760'erne og 70'erne. Hans ståsted var Det norske Selskab, der sammenlignet med den eksperimenterende digterkreds omkring personligheder som Ewald og Klopstock gik for at være mere traditionel. Højdepunktet i hans digterkarriere var den parodiske komedie »Kierlighed uden Strømper« fra 1772. Trods opbakning fra det københavnske publikum gik det langsomt ned ad bakke for Wessel herefter, og han døde syg og forgældet, mens han endnu var relativt ung.

Når Biehl mod sin sædvane overhovedet nævner en digterkollega, skyldes det mindre hendes trang til at kritisere Wessel (og Thoroup, se nedenfor) end hendes forargelse over de ulige vilkår hun og han arbejdede under. Mens hun skulle skrive bundne opgaver (se også note til s. 46,44), kunne Wessel skrive, hvad han ville. Mens hun var afhængig af Warnstedts luner, havde Wessel og den langt mindre poetisk begavede Thoroup (se s. 43,3) fra 1779 sikret en årlig minimumsløn og -arbejde. Hos Th. Overskou, Den danske Skueplads, bind 3, Kbh. 1860, s. 200f citeres følgende uddrag af kongelige resolution af 27. dec. 1779, som foreskrev, »at Studenterne Johan Herman Wessel og Adam Gotlob Thoroup maae gives Forsikkring, hver at faae aarlig to Syngestykker til at oversætte paa de dertil forfattede Musiker, og at nyde for hvert Stykke uden Forskjel 100 Rdlr, samt hver ansættes i Theaterlønnings-Reglementet for 100 Rdlr. som et 188 honorarium pro persona fra dette Theateraars Begyndelse, for at rette og forbedre de Oversættelser ved Theatret, som kunne behøve det, og ellers hver at oversætte et eller to Stykker uden Sang, ...«. Så sent som i 1787 blev Biehl stadig vred, når hun tænkte på det, jfr. hendes brev til Johan Bülow dateret d. 30. juli 1787 (Sorø Akademi). - DBL.

39

af Phantasie: uden at være bundet af et opgivet emne, »ud af hovedet«

42

med: trods

42

Erindringer: påmindelser

43

erholde: opnå

45

Linde: »Gabriel Linde, Kasserer ved Partikulærkammeret.« (Bobé)

46

forskaffede Underholdning: ydede underhold, forsørgede

47

salig Kongen: Kong Frederik V, der døde i 1766.

48

Betog: fratog

43 3

Thorup: Adam Gottlob Thoroup (1749-1804), jurist. »1779 antaget til at oversætte Syngestykker for det Kgl Teater og forfatte Kantater til Taffelmusiken paa de kgl Herskabers Fødselsdage« (Ehrencron Müllers Forfatterleksikon, 8, s. 225f). Hos Th. Overskou, Den danske Skueplads, 3. bind, Kbh. 1860, s. 200, 231 og 730 vurderes Thoroup meget lavt som oversætter. Se også Fl. Lundgreen-Nielsen, Det handlende Ord s. 925 note 272 og s. 832 og noten om Wessel til s. 42,39.

11

Forfatning: økonomisk situation

12

fortient: tjent

14

Betaget: frataget

22

Fortrøstning paa: tillid til

23

Cervantes: »Oversættelsens Titel lyder: Lærerige Fortællinger af Miguel de Cervantes Saavedra. Oversat af det Spanske efter det i Haag 1739 udgivne Oplag af Charlotta Dorothea Biehl, 1-2, 1780-81« (Bobé). Mere berømt er Biehls ovenfor (note 40,22) omtalte oversættelse af Don Quixote med Titlen: Den sindrige Herremands Don Quixote af Mancha Levnet og Bedrifter, forfattet af Miguel de Saavedra. Oversat efter det i Amsterdam og Leipzig 1755 udgivne Spanske Oplag af 189 Charlotta Dorothea Biehl (I-IV, København 1776-77). Tilegnet Monsieur Emanuel Delitala.

Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616) havde haft en lang og broget karriere som forfatter, soldat og embedsmand - foruden over 15 års dramatisk tilværelse som krigsfange, hvor han gang på gang blev fanget under sine flugtforsøg - inden han mod slutningen af sit liv skrev sit hovedværk »Don Quijote«. Første del udkom i 1605, resten i 1615. Værket blev hurtigt kendt i Europa. Det blev oversat til en række sprog og gav inspiration til megen ny litteratur, bl.a. til Holbergs »Peder Paars« (som dog ikke mindst bygger på det romerske epos af Vergil: »Æneiden«). F. Schioldmose lavede en ny oversættelse af »Don Quijote« i 1829-1831, men i 1869 udkom en ny udgave af Biehls oversættelse med illustrationer af Nicolai Wilhelm Marstrand, og det er Biehls oversættelse, der ligger til grund for senere moderniserede udgaver.

30

Holst: »Christian Frederik Greve Holstein (1735-99), Direktør i Generalpostamtet, 1766 Overhofmester hos Dronning Caroline Mathilde, 1772 Overhofmarskal, 1780 Overjægermester. 1763 tiltraadte han

Besiddelsen af Grevskabet Ledreborg. I Aarene 1778-80 var han Medlem af Overtilsynskommissionen ved det Kgl. Theater samt af den bestandige Direktion (G. Kringelbach: Civile Direktioner og Kommissioner, 1899, 91 f.).« (Bobé). - DBL.

30

Schack: Engel Carl Ernst v. Schack (1750-1811), 1780-84 Overhofmarskal, ligeledes Medlem af førnævnte Kommission og Direktion.« (Bobé). - DBL.

33

Zoega: »Johan Zoëga (1742-88), 1779 Kommitteret i Rentekammeret og 1784 Deputeret i Finanskollegiet.« (Bobé). Botaniker og nationaløkonom. - DBL

33

forstrække mig mit Quartal: give mig min løn (som udbetaltes kvartalsvis) på forskud

34

Møller: »Nikolaus Møller, Hofbogtrykker« (Bobé). 1733-1806. Møller regnedes for sin samtids bedste bogtrykker. Han indførte mange fornyelser især fra Frankrig i dansk boghåndværk. Flere af tidens 190 fornemste faglitterære værker trykte han. Indenfor skønlitteraturen stammer bl.a. de to første bind af pragtudgaven af Johannes Ewalds samlede skrifter i fire bind (1780-1791) fra ham - hvad der ikke nødvendigvis har stemt Biehl mildere overfor ham. - DBL.

37

Warnstedts Forhold: mit forhold til Warnstedt

44

ubillige: urimeligt høje

44 9

daarligt: tåbeligt

9

føde: skaffe føde til, forsørge

12

Beviise: yde

14

Louise: Hvem denne er, vides ikke. I privatbrevene til Johan Bülow (Sorø Akademi) sender Biehl nu og da hilsener til Bülow fra Louise, og en nærlæsning af disse breve giver muligvis forklaringen på, hvem hun var. I et brev fra 18. marts 1784 fortæller Biehl om et andet socialt tilfælde, hun griber ind og tager ansvar for: en tiårig dreng, hvis fader (Schmaltz) tilsyneladende begik selvmord. Biehl sørgede for at få sat drengen i den tyske skole.

17

henrivende: uimodståelig

24

Jacobi: »Christian Frederik Jacobi (1739-1810), fra 1772 Lektor hos Christian VII. og Assessor i Højesteret, Medlem af den ovennævnte Overtilsynskommission ved Theatret 1778-84 (1773-78 medlem af Direktionen), havde levende dramatiske Interesser og skrev selv Komedier.« (Bobé). Jacobi oversatte stykker af Destouches og Goldoni og var i øvrigt ophavsmanden til Det kongelige Teaters motto: »Ei blot til Lyst«. - DBL.

28

Eichsted: »Hans Henrik v. Eickstedt (1715-1801), General, Kommandant i Kbhvn. og Statsminister, bekendt fra sin Deltagelse i Katastrofen 17. Jan. 1772« - nml. kuppet mod Struensee - »havde 1772-84 en

fremtrædende Indflydelse som Medlem af Overdirektionen for Theatret.« (Bobé). Biehl var ikke den eneste, der følte sig tilsidesat af Eickstedt. Det var ham, der ved regulært magtmisbrug fik forvist den fremragende sanger og skuespiller Caroline Walter fra teateret i København. Jfr. noten om »Frue Walter« til Johan Bülow's notits om Biehl.

191

30

efterladt: forsømt

34

Provintserne: byerne udenfor København

35

anden Tome: bind 2

42

Østersøiske Actier: 5. juli 1781 oprettedes det handelskompagni, som der må være tale om her: »Det kongelige danske østersøisk og guineiske Handelsselskab« med oktroj (d.v.s. handelsprivilegium) på 30 år. Kun få dokumenter fra selskabet er bevaret, heraf en del i Johan Bülow's efterladte papirer. Selskabets opgave var dels at sørge for oplag af baltisk korn i København, dels havde det eneret på afrikahandel og slavehandel og -transport. Det måtte afvikles allerede i 1787. De her omtalte aktier synes at være den startkapital på 75.000 rdlr. fordelt på 500 aktier a 150 rdlr., som kongen skød ind i foretagendet ved oprettelsen af selskabet. Det er sandsynligvis disse, Biehl havde anset det for en mulighed, at hun kunne få del i - muligvis p.g.a. hendes gode forhold til Bülow og andre indflydelsesrige personer ved hoffet. Det var dog reelt ganske urealistisk, eftersom aktierne slet ikke blev givet til enkeltpersoner, men indgik samlet i selskabets formue, hvor de først hvilede, som kongens indskudte kapital, der tjente som lån, og senere, da selskabet kom i økonomiske vanskeligheder i 1783, blev eftergivet. - Om selskabet se Erik Gøbel op. cit. ovenfor note 37,13, s. 565-566, og Knud Klem, Det kgl. Oktr. Østersøisk-Guineiske Handelsselskab, trykt i Årbog 1970 udgivet af Handels- og Søfartsmuseets venner, s. 7-66, især s. 36.

43

Bekom: fik

45 12

overkomme: få fat i, se sit snit til

14

Drage Dukker: »ifølge folketroen: en lille dukke af mandragoraplantens rod, som mentes at have evne til at drage penge, lykke o.l. til huse« (citeret fra ODS) »Trylledukke, der kan drage Penge og Held til sig. Ordet kendes bedst fra Titlen paa Enevold de Falsens Syngespil Dragedukken (1797)« (Bobé). Biehl laver et ordspil på begrebet, idet hun anvender det i betydningen: en hjælper til at bedrage hendes fader

16

nærgaaende: smerteligt 192

27

af Himmelen: fra himlen

30

Huuskors: plage for huset (ofte brugt om besværlige personer i en husstand)

38

Avinds: misundelses

42

Forfatning: tilstand

42

Agt: agtelse, respekt

48

den kiereste Haand: morfaderens, jfr. s. 3,45-46.

46 2

daarlig: tåbelig

5

forsikkrede: erklærede (overfor ham)

6

Besøgelse: besøg

10

særdeles: allernærmeste

13

Maçon: frimurer. Frimureriet var temmelig nyt i Danmark i 1770'erne. Den første loge var blevet stiftet i 1743, men hurtigt efter opstod en række nye loger. De dannedes med England og Tyskland som mønstre og var i deres målsætning stærkt præget af behovet for en ikke-kirkestyret, men dog kristen organisation. I en medlemsliste fra 1783 på 170 numre, (Det kgl. Bibl., småtryk), »Liste over Medlemmerne af Zorobabel til Nordstiernen i Kiøbenhavn.«, anføres 8 som tilhørende den reformerte kirke, 2 den katolske og 160 den lutheranske. Frimurerlogerne var stærkt hierarkiske i opbygning, og uanset deres målsætning: at virke til menneskehedens fremme og forædling ved at fremme broderskabet mellem mennesker, var brødrene normalt hentet fra samfundets allerøverste sociallag, fortrinsvis embedsmænd ved hof og stat, foruden enkelte kongelige mænd. En uomtvistelig prestige knyttede sig fra begyndelsen til frimurerne, samtidig med en nysgerrighed og vrede over det hemmelighedskræmmeri, de omgav sig med. Allerede logernes navne anslog en stemning af dyb mystik: St. Martin, Zorobabel, De tre brændende Hjerter, Phønix, Josva m.m. For slet ikke at tale om de okkulte optagelsesritualer ved tildelingen af grader (jfr. Aage Henriksen, *Den rejsende*, Kbh. 1961, kapitel 4: Frimureri).

En såkaldt »Dame-loge« eller »Loge de Dame« blev åbnet i 1750 193 af frimureren Neergaard, som samtidig oprettede en i Jena. Da kvinder dog ikke ansås for egnede til den egentlige indvielse, var logen kun af navn en loge. Den var i indhold og ceremoni vidt forskellig fra de virkelige loger og henhørte under det såkaldte »adoptionmureri«. Nogle få kvinder og lidt flere mænd vides at have været medlemmer, før den allerede i 1752 måtte lukke. Mange kvinder forsøgte forgæves at få frimurere til at røbe den store hemmelighed. Om en enkelt cirkulerer stadig ubeviselige - og velsagtens urigtige - rygter om, at hun måtte lade livet (ved påtvungen åreladning), da hun lokkede sandheden fra en frimurer. Holberg, som i ep. 11 og 172 udtalte sig om frimureriet, mente, at der ingen sandhed kunne være, eftersom den i givet fald måtte være blevet røbet.

Bülow blev omkring 1780 medlem af logen »Zorobabel-til Nordstjernen«. I den nævnte medlemsliste fra 1783 står han som nr. 159 af 170. Sammesteds finder man Carl Biehl, Staldmester Bülow, Vilhelm Bornemann, Nicolaus Møller, der alle er nævnt i M.U.L., og flere andre, som Biehl har kendt.

Biehl er tydeligvis smigret over at være blevet taget med på råd i Bülows beslutning om at blive frimurer. Intet tyder på, at hun var negativt stemt imod frimurerne. Tværtimod mener man, at hun stod bag oversættelsen af en lille samling frimurersange, som blev udgivet anonymt i København 1776 under titlen »Frimurer-Sange, oversatte af det Tydske ved Ordenes sande Veninde«.

Om frimureriets tidligste periode i Danmark se frimureren K. L. Bugges afhandling, *Det danske Frimureries Historie* udarbejdet efter »Den store Landsloges Arkiv«, København 1910. Biehl er omtalt s. 379-380.

18

Forfatning: situation

20

paa det: for at

20

utiidig: upassende

23

rare: sjældne

26

Stokkebaand: (pynte) bånd på stokkegrebet, som gør det lettere at holde godt om stokken 194

27

Navne Dag: den dag, som i kalenderen bærer samme navn som en persons døbenavn

28

allerforbindtligste: allerhøfligste

28

Han yttrede derpaa det Ønske ...: De breve Biehl i det følgende fortæller, at hun skrev til Bülow, er de her ofte citerede 449 breve, som findes på Sorø Akademis Bibliotek (Bülowssamlingen nr. 47). De er skrevet i perioden 1. august 1783 til 31. marts 1788 (17. maj samme år døde hun). Indholdet i brevene er meget varieret. De er en guldgrube af oplysninger og stemningsbilleder fra samtiden og er et enestående eksempel på en 1700-tals kvindekorespondance i stil med udlandets talrige lignende brevvekslinger.

29

som: hvilket

42

husvalet: trøstet

43

forekommet: imødekommet

44

Naumann: Den sachsiske komponist Johan Gottlieb Naumann (1741-1801) opholdt sig i et halvt år i København (1785-86), hvortil han var indkaldt m.h.p. at oprette en opera ved siden af de allerede etablerede kunstarter: teateret og balleten. I løbet af opholdet fik han omorganiseret musikerne til et samlet 45 mand stort orkester, og han gav det københavnske publikum en prøve på, hvad der skulle forstås ved stor opera, idet han opsatte sin egen »Orpheus og Euridice«. I 1777 var der første gang blevet spillet musik af ham (passionsmusik) herhjemme; efter hans ophold i København blev han ofte spillet. Naumann skrev i alt 24 operaer (20 italienske, 3 svenske og 1 dansk). - DBL.

D. 31. januar 1786 havde Naumanns opera »Orpheus og Euridice« premiere. Biehl havde skrevet den danske tekst, balletmesteren Galeotti havde lavet koreografien til balletoptrinene, og teatermaleren V. Brun stod for kulisser og scenografi. For første gang oplevede man i København opførelsen af en original opera skrevet til en dansk tekst for Det kongelige Teater. Det var en begivenhed. Om aftenen rundedes af med en festmiddag, hvor Biehl havde Naumann til bords og bød ham op til ballets første dans.

Operaen gik 12 gange og blev en enorm succes uden dog at kunne 195 tjene ind til dækning af udgifterne (Personligt fik Biehl udbetalt 200 rdl. d. 8. okt. 1785). Alle fik ros undtagen Biehl. I en stor og vittig anmeldelse i *Lærde Efterretninger*, Kbh. 1786, s. 224-232, bliver hendes tekst taget meget alvorligt: Biehl har skuffet sit publikum. Ingen tvivl om det. Men hun har ikke haft en chance for andet. Hun har været bundet på hænder og fødder af Naumanns musik, som var skrevet på forhånd - hvad der kaldes »Tyranni« - og af en usmagelig tysk tekst ved en hofråd von Lindemann, som Naumann tidligere havde arbejdet sammen med om en »Orpheus« og nu kunne genbruge. Biehl har, bortset fra et radikalt indgreb i slutningen, som anmelderen ikke bryder sig om, kun kunnet ændre detaljer, hvad der som oftest har været en fordel. »Publicum ville hellere mistroe sin egen Fornuft,... end troe Jomfr. Biehl havde skrevet noget saa aldeles slet.«

Biehls tekst til Naumann blev udgivet i 1786 (og senere genoptrykt), og også oversat til tysk af C. F. Cramer (trykt i Tyskland i 1786 og 1787), som var meget begejstret for Biehls slutning. Set fra Naumanns og

Biehls synspunkt er der ingen tvivl om, at samarbejdet på de givne præmisser har været fortræffeligt, hvad Biehl ikke kun her, men også i brevene til Bülow (Sorø Akademi) giver udtryk for.

Interessant er det imidlertid, at der findes et egenhændigt håndskrift af Biehl på Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. 4512 i kvartformat), på hvis titelblad der står: »Orpheo e Euridice. Et Synge Spill i to Acter oversat til Herr Chevalier Glucks Musik af Charlotta Dorothea Biehl« (en senere tilskrift meddeler fejlagtigt, at der er tale om en fri bearbejdelse efter Raniero de Calzabigi, der skrev Glucks tekst, og den tyske hofråd v. Lindemanns gendigtning heraf). Denne tekst er nemlig den »ægte« Orpheus og Euridike, Calzabigis tekst til Glucks opera, der fra 1762 var blevet opført som en helhed på enhver større europæisk operascene. Oversættelsen er fra midten af 1770'erne. I 1778 modtog Biehl 100 rdl. for den, og den blev udskrevet i partitur til Glucks musik med fa, kosmetiske rettelser (Det kgl. Bibl. C I, 245, 1. akt) til brug ved den nyoprettede Syngeskole. Gluck-Biehl blev dog aldrig opført. Forhandlingerne om at få Naumann til Kbh. var i gang, 196 og da han endelig kom, for kun et halvt år, skulle han iflg. kontrakten sætte et af ham selv komponeret værk op. Man enedes hurtigt om, at Biehls allerede dokumenterede kendskab til Orfeus og Eurydike stoffet måtte kunne forenes med Naumanns tidligere tilløb til en egen Orfeus-opera, og det var oplagt at bede Biehl gå ind i et samarbejde og levere en ny tekst baseret på von Lindemann. Det er dog højst sandsynligt, at Biehl fra begyndelsen havde håbet på at blive Danmarks Calzabigi. I stedet fik hun en åndløs, bunden opgave, som hun bagefter måtte modtage drøje hug for. Af hendes breve til Bülow fra dagene før premieren fremgår, at Warnstedt indtil sidste øjeblik forsøgte at forkludre situationen for hende ved at lave om på sangernes dragter, således at hendes tekst nær ikke var kommet til at passe med, hvad man så på scenen.

Jfr. Hjalmar Thuren, »Orfeus og Euridike. En dansk Operaopførelse i Aaret 1786«, trykt i: Fra Arkiv og Museum IV, 1909, s. 101-132. Samt Biehls breve til Johan Bülow, Sorø Akademi, fra d. 30-12 1785 og d. 30-1 1786. Jeg takker musikhistorikeren Johannes Mulvad for oplysninger, samtaler og materiale.

47 2

Paulun: telt, hytte, fredeligt opholdssted

Kammerherre Suhm: se note til s. 36,17

Borneman: se note til s. 23,32

Frue Walter: Caroline Fredericia Walter, født Halle, 1756-1826, var skuespiller og operasanger. Hun havde fra sin barndom et ægte talent for teateret og vandt publikum for sig som få andre (i sin ungdom bl.a. ved vittige improvisationer i direkte kontakt med publikum i logerne). Hun var opvokset under meget hårde sociale og menneskelige kår hos sin moder, som hun dog af ansvarlige på teatret fik hjælp til at bryde med og flytte væk fra. Hun havde gode og ofte krævende lærere, bl.a. Pierre Laurent i dans og musik, jomfru E. G. Bøttger i skuespilkunst, M. Angelo Potenza i sang og ingen ringere end Charlotta Dorothea 197 Biehl i deklamation. Mange af tidens bedste danske malere har portrætteret hende, både som privatperson og i roller på scenen. Caroline Walter debuterede som otteårig i 1762 og var i 1780 teatrets bedste skuespiller og sanger. Da general H. H. von Eickstedt som medlem af teaterrådets overtilsynskommission protegerede sin egen veninde frem på Caroline Walters bekostning, søgte denne sin afsked -og da hun ikke fik den, flygtede hun til Sverige. Her fik hun snart efter et nyt gennembrud som Alceste i Glucks opera »Alceste«. Trods sit overlegne talent blev hun dog forbigået og flygtede igen, denne gang til Kristiania, efterladende sig midlertidigt kaos i Stockholms opera. I Hamburg, London og Gottingen optrådte hun, inden hun blev kaldt tilbage til Stockholm - mens København fortsat afviste hende! - til en hovedrolle i Naumanns store svenske opera »Gustav Wasa« i 1786. Caroline Walter blev herefter i Stockholm som »premier-aktris«, »Hovsångerska« og medlem af Det kgl. svenske musikakademi. -DBL. - Jfr. Klaus Neiiendams rigt illustrerede disputats: Caroline Walter. Personlighed og skuespilkunst. Kbh. 1983.

Epitaphium: (græsk) gravmæle, gravskrift

H. S. E. Charlotta Dorothea Biehl...: (latin) H. S. E. er forkortelser for: Hic sepulta est (Her er begravet). I oversættelse lyder gravskriften: Her ligger Charlotta Dorothea Biehl begravet - ved sin komedie danskernes Destouches, ved sin digtning deres Sappho. - Om Destouches, se note til s. 24,6. Sappho var en kvindelig, lyrisk digter fra den græske ø Lesbos. Hun levede ca. 6. årh. f. Kr. og er kun meget fragmentarisk overleveret.

Pretension: medaillon

Min Venindes Billede: demens' stik efter W. A. Müller's maleri, jfr. det følgende afsnit.